

บทที่ ๔

การเจรจาปัญหาแม่น้ำโขง และ
การเรียกร้องคืนแดนคืนจากฝรั่งเศส

ฐานะของฝรั่งเศสและอาณานิคมในอินโดจีน

ภายหลังที่ไทยทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศส และอังกฤษ และทำสนธิสัญญาว่าด้วยการเจริญสัมพันธไมตรีและเคารพบูรณภาพแห่งอาณาเขตกับญี่ปุ่นตั้งกล่าวแล้วในบทก่อนเพียงไม่กี่วัน เหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศได้ผันแปรคืบหน้าไปอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ภายหลังการลงนามในกติกาสัญญากับชาติทั้งสองเพียง ๒ วัน คือวันที่ ๑๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) กองทัพเยอรมันยึดโคกกรุงปารีส และอีก ๘ วันต่อมา คือในวันที่ ๒๒ มิถุนายน ฝรั่งเศสต้องทำสัญญายอมแพ้ต่อเยอรมันนี้ ในป่าเมืองคอมเปียง (Compiègne) รัฐบาลฝรั่งเศสภายใต้การนำของ นายพล อองรีฟีลิปป์ เปแตง (Marshal Henri-Phillippe Pétain) ไต่ย้ายที่ทำการจากนครปารีสไปอยู่ที่เมืองวีซี (Vichy) ทางภาคใต้ การยอมแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมันนี้ ทำให้เหตุการณ์ในอินโดจีนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วย คือ วันที่ ๑๕ มิถุนายน รัฐบาลญี่ปุ่นได้ยื่นขอเสนอต่อรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสให้ปิดพรมแดนระหว่างอินโดจีนกับจีนชั่วคราวและอนุญาตให้ญี่ปุ่นส่งผู้ตรวจการไปควบคุม เพื่อญี่ปุ่นจะเชื่อมั่นใจว่า รัฐบาลจีนของนายพลเจียงไคเช็ค ที่จริงก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือทางทหารจากฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสได้ตอบไปว่า ไคสั่งให้ปิดพรมแดนแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) โดยการห้ามรถบรรทุกและการลำเลียงน้ำมันเชื้อเพลิงเข้า

ไปในประเทศจีน ทั้งจะปิดห้ามการค้าเลี้ยงสัตว์อื่น ๆ อีก และไม่ซัดซังที่ญี่ปุ่นจะส่งคนมาตรวจ ในการนี้รัฐบาลจีนได้ประท้วงต่อรัฐบาลฝรั่งเศส แต่ฝรั่งเศสไม่ตอบประการใด ต่อมา วันที่ ๒๕ มิถุนายน ญี่ปุ่นได้ส่งคณะนายทหาร โดยมีนายพลนิชิฮาระ (Nishihara) เป็นหัวหน้ามายังเมืองฮานอย และเข้าควบคุมเมืองท่า ไฮฟอง (Haiphong) ฮาเกียง (Hagiang) เลากาย (Laokay) และป้อม บายาร์ด^๑ (Fort Bayard)

การคุกคามของญี่ปุ่น ทำให้นายพลคาทรูส์ (General Catroux) ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนของฝรั่งเศส ต้องร้องขอความช่วยเหลือไปยังอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อต่อต้านการเรียกร้องของญี่ปุ่น แต่ไรบลด มีหน้าชำนายเวลส์ (Summer Welles) ปลัดกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ยังแนะนำให้อินโดจีนดำเนินนโยบายประนีประนอมต่อคำเรียกร้องของญี่ปุ่นเสียอีก^๒ นายพลคาทรูส์จึงได้ส่งนายพันเอกจาโคมี (Colonel Jacomy) เป็นหัวหน้าเดินทางไปสหรัฐอเมริกา เพื่อคัดค้านข้อเรียกร้องและอาวุธเพื่อใช้ต่อต้านญี่ปุ่น แต่ก็ไม่เป็นผลอีกเช่นกัน ขณะเดียวกันญี่ปุ่นได้ให้รัฐบาลเยอรมันบีบบังคับทางรัฐบาลวีซีให้อินโดจีนหยุดการต่อต้าน^๓

^๑ F.C. Jones, Japan's New Order In East Asia (London : Oxford University Press, 1954) p. 221.

^๒ Arnold & Veronica M. Toynbee, (edts.) "The Initial Triumph of the Axis" Survey of International Affaires 1939 - 46. (London : Royal Institute of International Affaires) Oxford University Press, 1958) p. 613.

^๓ Jones, p. 225 และ Hugh Toye, Laos : Buffer State or Battleground (London : Oxford University Press, 1968) p. 56.

ต่อมาในกลางเดือนกรกฎาคม นายพลนิชิฮาระ ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นที่
 ฮานอย ได้ร้องขอต่อนายพลคาทรุส ให้ญี่ปุ่นมีสิทธิตั้งฐานทัพอากาศ และมีสิทธิให้
 ทหารญี่ปุ่นเดินทางผ่านไปมา แต่นายพลคาทรุสได้บายเบี่ยง ให้รัฐบาลญี่ปุ่นไปเจรจา
 โดยตรงกับรัฐบาลฝรั่งเศสที่วี่ซี แต่ต่อมาอีกเพียงไม่กี่วัน นายพลคาทรุสกลับถูก
 นายพลเปแตงเรียกตัวกลับยุโรป เพราะรัฐบาลที่วี่ซีไม่ไวใจต่อท่าทีแข็งกร้าวของ
 คาทรุสที่มีต่อญี่ปุ่น วันที่ ๒๐ กรกฎาคม คาทรุส ได้มอบหน้าที่ พลเรือโท เดอคูส์
 (Vice Admiral Decoux) อดีตผู้บัญชาการทหารเรือฝรั่งเศสในตะวันออกไกล
 เข้ารับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการอินโดจีนแทน รัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งขณะนั้นมีเจ้าชาย
 โคโนเอ (Prince Konoya) เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พยายามหาทางเจรจากับ
 รัฐบาลวี่ซีในเดือนกรกฎาคม ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) โดยผ่านทาง นายอาร์แซน-
 อองรี (Arsène - Henri) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่โตเกียว แต่รัฐบาลวี่ซีได้
 ชี้แจงว่าการยอมตามคำขอของญี่ปุ่นจะเป็นการเสียบูรณภาพอาณาเขต และเท่ากับว่า
 ฝรั่งเศสร่วมมือกับญี่ปุ่นทำสงครามกับจีน นายมัตสุโอกะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
 การต่างประเทศญี่ปุ่นชี้ว่า ญี่ปุ่นจำเป็นต้องใช้กำลังหากฝรั่งเศสไม่ยินยอม ขณะเดียวกัน
 ญี่ปุ่นก็ได้ขอให้ทางเยอรมันหาทางบีบบังคับฝรั่งเศส ให้ทำตามความประสงค์ของ
 ตน หลังจากยื่นกรณไม่ยินยอมมาเป็นเวลานาน ในที่สุดฝรั่งเศสเกรงว่าหากยัง
 ค้างคั่งต่อไป กองทัพญี่ปุ่นที่ประจำอยู่ในทะเลใต้ (น่านน้ำต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก
 ภาคใต้ เช่น ทะเลจีน เป็นต้น) อาจยกพลขึ้นบกที่ตั้งภัย โดยยังไม่ทันได้รับอนุมัติ
 จากรัฐบาลที่โตเกียว เช่นเดียวกับที่กองทัพญี่ปุ่นเคยเข้ายึดแมนจูเรียใน ค.ศ. ๑๙๓๑
 (พ.ศ. ๒๔๗๔) ซึ่งนั่นหมายความว่าอหิปปไตของฝรั่งเศสในอินโดจีนจะต้องสูญเสีย
 ไปอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง เพราะอินโดจีนในขณะนั้น ไม่มีทางป้องกันตนเองได้เลย
 ดังนั้นในวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) รัฐบาลวี่ซีจึงได้มีคำสั่งให้เอก-
 อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำโตเกียวมีหนังสือแลกเปลี่ยนกับนายมัตสุโอกะ โดยฝรั่งเศส

ยอมรับว่า ญี่ปุ่นมีผลประโยชน์ส่วนได้เสียสำคัญ ในด้านการเมืองและการเศรษฐกิจ
ในตะวันออกไกล และฝรั่งเศสยอมให้ญี่ปุ่นมีสิทธิพิเศษทางการทหาร แต่ทั้งนี้
 เฉพาะเพื่อให้การรบพุ่งระหว่างจีนกับญี่ปุ่นสิ้นสุดลง และญี่ปุ่นจะใช้สิทธิทางค่าน
 การทหารอย่างจำกัด และในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น รายละเอียดให้นายพล
 นิธิธรรมา ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นที่ยานอยเจอร์จากบัญชาพลมาแตง (General Martin)
 ผู้บัญชาการทหารฝรั่งเศสในอินโดจีน และเพื่อเป็นการตอบแทน ญี่ปุ่นจะเคารพสิทธิ
และผลประโยชน์ของฝรั่งเศสในตะวันออกไกล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบูรณภาพอาณา
เขตของฝรั่งเศสในอินโดจีน*

อาจกล่าวได้ว่าข้อความที่ว่า ญี่ปุ่นจะเคารพสิทธิและผลประโยชน์ของ
ฝรั่งเศสในตะวันออกไกล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบูรณภาพอาณาเขตของฝรั่งเศสในอินโด-
จีน เป็นเพียงส่วนงานทางการทูตที่จะประโลมใจฝรั่งเศสเท่านั้น เพราะการกระทำทั้ง
 หลายของญี่ปุ่น ย่อมปรากฏชัดแล้วว่า ประเทศนั้นหาได้เคารพต่อบูรณภาพอาณาเขต
 ของอินโดจีนแต่อย่างใดไม่ การบีบบังคับให้อินโดจีนต้องยินยอมให้กองทหารของ
 คนเข้าไปตั้งมั่นอยู่ในดินแดนประเทศนั้น และการขอสิทธิในการตั้งฐานทัพโดยเจ้าของ
 ประเทศไม่เต็มใจ และได้คัดค้านอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจกล่าวได้ว่าประเทศนั้นเคารพ
 ต่ออธิปไตยและบูรณภาพอาณาเขตแห่งดินแดนอินโดจีนได้

* Jones, op.cit., p. 225 - 228 และกองบรรณสาร, กค. น.ค. 3:16

หนังสือจากอัครราชทูตไทย ณ เมืองวีซี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๕ กันยายน ๑๙๔๐ เรื่องความตกลงระหว่างฝรั่งเศสและญี่ปุ่น และ N.C. 2:2

โทรเลขจากอัครราชทูตไทย ณ เมืองวีซี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๖ กันยายน ๑๙๔๐.

อย่างไรก็ตาม ฝรั่งเศสก็ต้องยอมตามข้อเสนอของญี่ปุ่นในที่สุดนายพล นิชิฮาร่า ได้ลงนามในสัญญาทางการทหารกับนายพลมาแตงบนเรือรบญี่ปุ่น ชื่อ "คาวาชิ" (Kawachi) เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) โดยฝรั่งเศสที่อินโดจีนยอมให้ญี่ปุ่นส่งกองทหารมายังไฮฟอง และให้ตั้งกองทหารไค ที่ฮานอย และตำบลอื่น ๆ อีกบางแห่ง ที่อยู่รอบฮานอย ทั้งยอมให้ญี่ปุ่นใช้สนามบิน ของอินโดจีนฝรั่งเศสและอินโดจีนยอมให้ญี่ปุ่นนำทหารเข้ามาได้ไม่เกิน ๒๕,๐๐๐ คน ซึ่งญี่ปุ่นขอเดินผ่านตั้งเกียเข้าไปในญวน^๑

การดำเนินการเจรจาปัญหาแม่น้ำโขง

ในขณะที่ฝรั่งเศสกำลังเผชิญกับปัญหาการคุกคามของญี่ปุ่นในอินโดจีนนี้เอง รัฐบาลไทยเริ่มมีปฏิริยาอย่างเห็นได้ชัด พลตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้สั่งการ นายคิเรก รัชานาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ให้ดำเนินการ เร่งทูตฝรั่งเศสในเรื่องการส่งผู้แทนมาเจรจาเรื่องพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ตามหนังสือแลกเปลี่ยนในขณะทำกติกาสัญญาไม่รุกราน แต่ทางฝรั่งเศสได้ชี้แจงมาว่า ทางฝรั่งเศสกำลังสับสนเกี่ยวกับการยอมแพ้เยอรมันนี้และผิดผ่อนเรื่อย ๆ มาว่า ยังไม่สามารถส่งผู้แทนมาได้^๒ พลตรี หลวงพิบูลสงครามจึงได้แทงไว้ในบันทึกของที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศเรื่อง การสนทนากับทูตฝรั่งเศส เมื่อวันที่เสาร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:1 ไปรษณีย์อากาศ จากอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๓ เรื่อง ขอให้หาเอกสารความตกลงระหว่างญี่ปุ่นกับฝรั่งเศส ที่ไคลงนามกันที่ฮานอยและ

Jones, op.cit., p. 230.

^๒ คิเรก รัชานาม, ไทยกับสงครามโลก..., เล่มเดิม, หน้า ๒๓.

ที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๔๓ ว่า เหตุการณ์ทางอินโดจีนตั้งเครียดขึ้นทุกวัน โดยญี่ปุ่นยึด บางส่วนของอินโดจีนได้แล้ว เป็นอันว่า สถานะเดิม (Status quo) ในอินโดจีน กำลังจะสิ้นสุดลง ดังนั้น

"...เราต้องจัดการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อเอกราชของเรา...โดยเราจะขอแคว้นต่าง ๆ ที่ฝรั่งเศส บิดเอาไป เพื่อมี Natural Frontier สู้กับผู้ที่ จะมารุกรานต่อไป"

นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรียังได้ เสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีอีกว่า

"หากฝรั่งเศสยอมยกอินโดจีนใหญ่คืน โดยไทยมิได้ แสดงท่าทีสนใจเกี่ยวกับดินแดนที่เคยเสียไป รัฐบาล จะรองรับผิดชอบต่ออนุชนรุ่นหลัง ในฐานะที่เพิกเฉย"

เมื่อนายกรัฐมนตรีมีคำวินิจฉัยกล่าว จึงให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งแก่ อัครราชทูตฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม เสนอว่า ควรจะรีบดำเนินการเจรจา ทำความตกลง เพื่อกำหนดเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขง ตามความในหนังสือแลกเปลี่ยน กันเสียให้เสร็จสิ้นไป และโดยที่ขณะนั้นทางรัฐบาลฝรั่งเศสคงไม่สะดวกในการที่จะ ส่งบุคคลชั้นผู้ใหญ่มาจากฝรั่งเศส ดังที่ได้ตกลงไว้ในหนังสือแลกเปลี่ยน ดังนั้นจึงขอ เสนอว่า เพื่อความรวดเร็ว รัฐบาลฝรั่งเศสควรมอบหมายให้อัครราชทูตฝรั่งเศสและ ผู้แทนของรัฐบาลอินโดจีน เป็นผู้ดำเนินการเจรจาทำความตกลงเรื่องแม่น้ำโขงแทน"

^๑ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:2 บันทึกฉบับความเฉพาะ จากหลวงสิทธิ-สยามการ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ๕ กันยายน ๒๕๔๓

^๒ ศิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลก... เล่มเดิม, หน้า ๒๓.

^๓ สสร. สร.๑/๒๒ (ปีก ๔) หนังสือฉบับเฉพาะ ที่ น.๑๓๓๐/๒๕๔๔ จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๔๓ เรื่องการสัตยาบันสนธิสัญญาไมรุกราน

ต่อมาวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พระพิทธานุภาพ อัครราชทูตไทย ณ เมืองวีธี ไค้โทรเลขรายงานมาว่า อธิบดีกรมการตะวันออกไกลฝรั่งเศส ได้แจ้งกับอัครราชทูตว่า รัฐบาลฝรั่งเศสได้มีคำสั่งมายังอัครราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ ในเรื่องนี้แล้ว โดยฝรั่งเศสตกลงว่า

๑. ทางฝ่ายฝรั่งเศสจะได้จัดให้สนธิสัญญาไม่รุกรานกัน ได้รับสัตยาบันจากประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ในเวลาเดียวกับทางฝ่ายไทย
๒. อัครราชทูตฝรั่งเศส คือ นายเลบิสลีเออร์ จะคงอยู่ที่กรุงเทพฯ ต่อไป (ก่อนที่จะถูกย้ายไปประจำที่คาราคัส ประเทศเวเนซุเอลา) เพื่อเป็นประธานคณะผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศส
๓. ทางฝ่ายฝรั่งเศสได้ขอให้กระทรวงอาณานิคม จัดส่งข้าราชการจากอินโดจีนมาช่วยอัครราชทูตฝรั่งเศส ที่กรุงเทพฯ ในขณะข้าหลวงนั้นด้วยแล้ว*

วันที่ ๒ สิงหาคม พลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ขอให้ นายคิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เชิญนายเลบิสลีเออร์ มาพบที่กระทรวงการต่างประเทศ และแจ้งว่านายกรัฐมนตรีมีความรอนใจในเรื่องปักปันเขตแดนใหม่มาก สถาปนาราษฎรและชาวไทยทั้งหมดต่างก็ใคร่จะทราบว่ เรื่องนี้ได้ดำเนินการคืบหน้าไปเพียงใดแล้ว นายเลบิสลีเออร์ตอบว่า เรื่องดำเนินการไปไม่ได้รวดเร็ว เพราะเวลานั้นน้ำในแม่น้ำโขงขึ้นสูง ไม่สะดวกแก่การปักปัน จะต้องรอจนกว่าน้ำลด ซึ่งก็เป็นเวลาอีกราว ๒ เดือน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ชี้แจงว่า ความจริงทั้งไทยและฝรั่งเศสอาจดำเนินการได้ทันที ถ้าหากจะไขแผนที่กำหนดเส้นเขตแดนใหญ่ไว้ก่อน แล้วค่อยให้อนุกรมมาธิการ ซึ่งเป็นผู้ชำนาญการต่าง ๆ ในการนี้ เข้าประชุมพิจารณาในรายละเอียดต่อไป อัครราชทูตฝรั่งเศสตอบว่า น่าจะตกลงใน

*เรื่องเดียวกัน.

หลักการนี้ได้ และจะได้มีหนังสือถึงนายโบควง (Baudoin) รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสโดยเร็วและถือว่าการปักปันคงจะเสร็จสิ้นใน
ราวเดือนพฤศจิกายน ปี ๑๙๕๐ นั้น^๑

วันรุ่งขึ้น อัครราชทูตฝรั่งเศสได้แจ้งมายังกระทรวงการต่างประเทศว่า
รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตั้งอัครราชทูต ให้เป็นประธานกรรมการฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งล้วนเป็น
ข้าราชการจากอินโดจีน เนื่องจากเหตุการณ์ภายในประเทศ และการเปลี่ยนแปลง
รัฐบาลในฝรั่งเศส ทำให้ฝรั่งเศสไม่อาจส่งเจ้าหน้าที่ชั้นอัครราชทูตมาตามที่ตกลง
ในหนังสือแลกเปลี่ยน ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) ได้ นายพล
เปแตงจึงได้โอนเรื่องการเจรจาปัญหาเขตแดนทั้งหมดมาขึ้นอยู่กับรัฐบาลที่อินโดจีน
แทน และอัครราชทูตพร้อมที่จะติดต่อกับกรรมการผู้แทนฝ่ายไทยในทันที เพื่อปรึกษา
กันถึงโครงการทั่วไป วิธีดำเนินการ ตลอดจนวันที่ที่ผู้แทนทั้งสองฝ่ายจะได้พบปะเจรจา
กัน^๒ กระทรวงการต่างประเทศจึงได้กำหนดหลักการ ที่จะเจรจากับฝรั่งเศส ดังนี้ คือ

๑. การปรับปรุงเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขง ตามความในหนังสือแลกเปลี่ยนกับฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓)
๒. การปรับปรุงเขตแดนเพิ่มเติม ตามที่นายกรัฐมนตรีนครและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจะได้เสนอหารือในคณะรัฐมนตรีต่อไป
๓. เรื่องเกี่ยวกับแม่น้ำโขงที่ยังค้างพิจารณาอยู่ คือ

^๑ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลก... เล่มเดิม, หน้า ๖๓-๖๕

^๒สร. สร.๑/๒๒ (ปีก ๔) หนังสือลับจำนวนมาก ที่ น.๗๕๗๔/๒๔๘๓ จาก
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี ๖ สิงหาคม ๒๔๘๓
เรื่อง การปรับปรุงเขตแดนในลำแม่น้ำโขง

- ก. ข้อตกลงแม่น้ำโขง ว่าด้วยการตั้งและการปฏิบัติของ
ตำรวจน้ำ ฝรั่งเศส - ไทย
- ข. ข้อตกลงแม่น้ำโขง ว่าด้วยการจับสัตว์น้ำในลำแม่น้ำโขง
ตอนที่ เป็นเขตแดน
- ค. ข้อตกลงแม่น้ำโขงว่าด้วยการเดินเรือในแม่น้ำโขง
- ง. การจดทะเบียนเรือตามข้อตกลงพหุภาคีและศุลกากรเกี่ยวกับ
อินโดจีน
- จ. การสัมปทานป่าไม้ และสัมปทานบ่อทองคำ
- ฉ. การจรรยาบรรณและเรื่องขมุ
- ช. ขอให้ฝรั่งเศสให้ความสะดวกแก่คนไทย ที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของ
แม่น้ำโขง และตามเกาะต่าง ๆ ทางทะเล ในอันที่จะอพยพ
เข้ามายังประเทศไทยได้ตามใจสมัคร^๒

สำหรับการปรับปรุงเขตแดนเพิ่มเติม ตามหลักการข้อ ๒ นั้น พลตรีหลวง
พิบูลสงครามได้ปรารถนาที่จะขอให้ฝรั่งเศสถือลำน้ำโขงเป็นเส้นกันเขตแดน โดยให้
ฝรั่งเศสยอมคืนดินแดนบางส่วนให้ไทย ได้แก่ดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
ตอนหลวงพระบางและปากเซ^๒

วันที่ ๒๐ สิงหาคม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้แจ้ง
แก่อัครราชทูตฝรั่งเศสว่า ควรจะเริ่มเจรจากำหนดหลักการใหญ่ ๆ ให้เสร็จสิ้นไป
เสียขั้นหนึ่งก่อน จึงใคร่จะทราบว่าฝรั่งเศสจะส่งผู้แทนมาเมื่อใด เมื่อเป็นดังนี้

*เพิ่มเติม, เรื่องเดิม.

^๒สร. รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๐/๒๔๔๓ พุทธศักราช ๒๔๔๓
๒๔๔๓ เรื่อง การปรับปรุงเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขง

นายเลปิสลีเออร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสได้ขอโทษในการที่รัฐบาลอินโดจีนจำเป็นต้อง
 ฝักใฝ่คนเรื่อยมา โดยอ้างถึงความยุ่งยากต่าง ๆ ที่ฝรั่งเศสประสบอยู่และได้กล่าว
 ถึงอุปสรรคบางประการว่าทางรัฐบาลอินโดจีน ในเวลานั้นก็ตกอยู่ในฐานะลำบาก
 เพราะได้รับคำขาดจากญี่ปุ่นให้เปิดทางผ่านให้ทหาร และขออนุญาตตั้งฐานทัพเรือ
 ควบคู่กันนี้ การเจรจาเรื่องร่องน้ำลึก และปัญหาการปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทย
 กับอินโดจีนฝรั่งเศส จึงยังไม่อาจดำเนินการได้อยู่เช่นเดิม เนื่องจากฝ่ายฝรั่งเศส
 พยายามหลีกเลี่ยงตลอดมาและในครั้งนี้อ้างถึงความยุ่งยากทางการ เมืองหรือปัญหา
 ชักข้อซึ่งกำลังประสบอยู่

รัฐบาลไทยส่งคณะทูตพิเศษไปยังญี่ปุ่นและยุโรป

พลตรี หลวงพิบูลสงครามครั้นถึงปัญหา ที่อาจจะเกิดขึ้นในการเจรจ
 กับรัฐบาลฝรั่งเศสในครั้ง นี้ โดยเฉพาะเรื่องจะหยุดขงกอยู่ที่การขอคืนแดนคืน ซึ่ง
 ฝรั่งเศสคงจะไม่ยอมตกลงโดยง่าย จึงดำริที่จะส่งคณะทูตพิเศษไปยังประเทศญี่ปุ่น
 เพื่อสังเกตการณ์ว่าญี่ปุ่นมีท่าทีอย่างไรกับอินโดจีน เพราะ "เรื่องอินโดจีนนี้
 เกี่ยวกับความเป็นความตายของเรา ถ้าญี่ปุ่นเกิดรบกับอังกฤษขึ้น เราก็คงจะถูกบอยคอร์ต
 และทางที่จะได้สินค้าก็มีแต่ญี่ปุ่นประเทศเดียว"^๒

อย่างไรก็ตามเนื่องจากรัฐบาลประกาศนโยบายเป็นกลาง การจะส่งคณะทูต
 พิเศษไปญี่ปุ่นประเทศเดียวจะเป็นการไม่เหมาะ อาจทำให้เป็นที่เข้าใจไปได้ว่า ไทย
 ไปเข้าสัญญาเบอร์ลิน โรม โตเกียว ฉะนั้นเพื่อ มิให้อังกฤษและประเทศตะวันตกอื่น ๆ
 ระวังจึงได้จัดทูตพิเศษขึ้นเป็น ๓ ชุด คือ

^๑ คีเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลก... เล่มเดิม, หน้า ๓๐.

^๒ สสร. รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๕๐/๒๔๔๓ พุทธที่ ๗ สิงหาคม
 ๒๔๔๓ เรื่องเดิม

ชุดชุดที่ ๑ ไปประเทศญี่ปุ่น โดยผ่านทางอินโดจีน " เพื่อประโยชน์ที่จะ
ขอคืนแดนทางอินโดจีน" มีพันเอก หลวงพรหมโยธี เป็นหัวหน้า

ชุดที่ ๒ ไปยุโรป มีนายพลเรือตรี หลวงสินธุสงครามชัยเป็นหัวหน้า
(ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าคณะผู้แทนชุดนี้ ให้นายประยูร ภมรมนตรี ไปแทน)
เพื่อไปดูการต่อเรือในประเทศอิตาลี เยี่ยมประเทศอิตาลีและประเทศอื่น ๆ ในยุโรป

ชุดที่ ๓ ไปสหรัฐอเมริกา อินเดีย และจักรภพอังกฤษในเอเชีย โดยมี
นายพันเอก พระบริภัณฑ์ยุทธกิจ เป็นหัวหน้า

รัฐบาลได้ประกาศการเดินทางครั้งนี้อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๓
สิงหาคม ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓)^๑ สำหรับชุดพิเศษชุดแรกได้เดินทางไปถึงโตเกียว
เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน แต่ไม่ปรากฏว่าได้มีความตกลงในเรื่องคืนแดนอินโดจีนแต่
อย่างไร^๒

ฝรั่งเศสขอให้ไทยให้สัตยาบันกติกาสัญญาไมรุกราน

วันที่ ๑๐ กันยายน อัครราชทูตไทยประจำวชิ ใต้โทรเลขแจ้งมายังรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า นายโฆควง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
ฝรั่งเศส ได้แสดงความจำนงใคร่ที่จะให้ไทยให้สัตยาบันกติกาสัญญาไม
รุกรานทันที โดยไม่ต้องรอการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน^๓ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุการณ์ตาม

^๑เรื่องเดียวกัน และ ประชาชาติ (๒๓ สิงหาคม ๒๔๘๓) และ Virginia
Thompson, Thailand : The New Siam 2nd. ed. (New York : Paragon
Book, 1967) p. xxvii.

Toynbee, op.cit., p. 620.

^๒กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:2 หนังสือที่ น:๑๐๘๐๘/๒๔๘๓ จาก
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๑๔ กันยายน
๒๔๘๓ เรื่อง กติกาสัญญาไมรุกรานกับฝรั่งเศส และ สสร. รายงานการประชุม
คณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๕/๒๔๘๓ พุทธที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๓.

ชายแดนกำลังทวีความยุ่งยากขึ้น เช่น มีข่าวว่าเครื่องบินไทยบินล้ำเข้าไปในเขตอินโดจีนของฝรั่งเศส ตลอดจนการโฆษณาของกรมโฆษณาการเกี่ยวกับการเรียกร้องคืนแดนคืน^๑ ทำให้ฝรั่งเศสไม่ไว้วางใจไทยมากขึ้น แม้วารัฐบาลไทยจะได้ออกแถลงการณ์ปฏิเสธข่าวดังกล่าวก็ตาม^๒

เมื่อได้รับคำขอจากรัฐบาลฝรั่งเศส เกี่ยวกับการสัตยาบันกติกาสัญญาไม่รุกรานดังกล่าว นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จึงมีคำสั่งเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ให้ยื่นบันทึกต่ออัครราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ และโทรเลขให้อัครราชทูตไทยที่วชิ ยื่นบันทึกช่วยจำในทำนองเดียวกัน ต่อรัฐบาลฝรั่งเศสที่วชิด้วย บันทึกช่วยจำที่ยื่นต่อรัฐบาลฝรั่งเศสมีข้อความ ดังนี้

"รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยินดีที่จะอนุโลมตามคำขอของรัฐบาลฝรั่งเศส ที่จะให้ถือว่า กติกาสัญญาไม่รุกรานกันมีผลบังคับใช้โดยไม่ตองรอการเปลี่ยนแปลงสัตยาบันกัน แต่ขอชี้แจงว่า กติกาสัญญานั้น ใดทำกันโดยคำนึงถึงเหตุการณ์ปกติในอินโดจีน ซึ่งทุกวันไม่เป็นเช่นนั้น ในพฤติการณ์เหล่านี้ รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเชื่อมั่นว่า รัฐบาลฝรั่งเศสคงจะเข้าใจว่าเป็นธรรมค่าอยู่เองที่รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะนิ่งเฉยต่อโชคชะตาของราษฎรไทย ในดินแดนที่เกี่ยวข้องนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะให้กติกาสัญญามีผลใช้ใด รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอเสนอว่า ควรทำความตกลงกันในปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกำลังรอคอยการเจรจาตามทางการดังต่อไปนี้

^๑ กองบรรณสาร กต. N.C. 3:2 คำแปลหนังสือประท้วงจากอัครราชทูตฝรั่งเศส ที่ ๑๓๗/๔๐/เอ. ถึงรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ๑๒ กย. ๑๙๔๐.

^๒ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:2 แถลงการณ์กระทรวงการต่างประเทศ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๓.

๑) การกำหนดเขตแดนในแม่น้ำโขง โดยถือเอาร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์และการตกลงกัน ในบันทึกปัญหาเกี่ยวกับการปกครองทั้งหลาย ที่ตั้งค้างอยู่ตามที่กำหนดไว้ในหนังสือแลกเปลี่ยน ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ที่แลวมมา และ

๒) การถือเอาแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสอง ตั้งแต่ทิศเหนือจกทิศใต้ จนถึงเขตแดนเขมร โดยให้ฝ่ายไทยรับคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ตรงกันข้ามกับหลวงพระบางและปากเซคืน กติกาสัญญาจะเป็นอันมีผลใช้โดยเร็วที่สุด ที่ใดที่ใด ความตกลงเช่นว่านี้

รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะรู้สึกขอบคุณควยถาวรรัฐบาลฝรั่งเศสจะกรุณาให้คำมั่นเป็นหนังสือว่า ในกรณีที่จะต้องเปลี่ยนไปจากอธิปไตยของฝรั่งเศสนั้น ฝรั่งเศสจะคืนดินแดนลาว และเขมรให้แก่ไทย ซึ่งในกรณีเช่นนั้นรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะให้ผลปฏิบัติแก่เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศส ในดินแดนที่เกี่ยวข้องนั้น ตามสมควร"

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบันทึกช่วยจำที่รัฐบาลไทยยื่นต่อรัฐบาลฝรั่งเศสในครั้งนั้น นอกจากจะขอให้ฝรั่งเศสพิจารณาควยถึงปัญหาการกำหนดเขตแดนในแม่น้ำโขง โดยถือเอาร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์ และการตกลงกันในปัญหาเกี่ยวกับการปกครองที่ค้างค้างอยู่ ตามที่กำหนดไว้ในหนังสือแลกเปลี่ยน ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) แล้ว ในข้อ ๒ ของบันทึกช่วยจำไทยได้นำเอาประเด็นการเรียกร้องคืนแดนคืนมาใส่ไว้ด้วย ซึ่งนับเป็นข้อเรียกร้องเพิ่มเติมจากเมื่อครั้งลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกราน เมื่อเป็นเช่นนี้อัครราชทูตอังกฤษและอัครราชทูตอเมริกันจึงได้

* กองบรรณสาร, กต. น.ศ. 3:2 สำเนาบันทึกช่วยจำที่รัฐบาลไทยยื่นให้รัฐบาลฝรั่งเศส.

พยายามชี้แจงกับรัฐบาลไทยในเรื่องการรักษาสถานะเดิมในอินโดจีน เพื่อให้ไทย
ยับยั้งการขอคืนแดนคืนจากฝรั่งเศสก่อน^๑

นายโบควง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส ได้ขอร้อง
ไปทางรัฐบาลญี่ปุ่นให้พยายามรักษาสถานะเดิมในภูมิภาคอินโดจีนด้วย แต่ญี่ปุ่นปฏิเสธ
ว่าไม่ต้องการจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการระหว่างไทยกับฝรั่งเศส^๒ เมื่อไม่
สามารถหาหนทางญี่ปุ่นให้ช่วยเหลือในกรณีนี้ได้ ต่อมาในวันที่ ๑๗ กันยายน ๑๙๔๐
(พ.ศ. ๒๔๘๓) ฝรั่งเศสจึงได้ตอบบันทึกช่วยจำรัฐบาลไทย ในลักษณะที่ค่อนข้าง
รุนแรงและก้าวร้าว โดยเฉพาะข้อ ๔ ของคำตอบนั้น ที่ว่า

“รัฐบาลฝรั่งเศสตกลงใจอย่างหนักแน่น ที่จะต่อสู้
ป้องกัน การเรียกร้องและการโจมตีทั้งหลาย ไม่ว่า
จะมาจากทางใด เพื่อจะเปลี่ยนสถานะทางการ
เมืองและบูรณภาพแห่งอาณาเขตของอินโดจีน
คำเรียกร้องขอคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
คืนนั้นเป็นอันยอมรับไม่ได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Toynbee, op.cit., p. 620 และอ่านทำที่ของสหรัฐอเมริกาและ
อังกฤษเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้ในบทที่ ๕ ของวิทยา-
นิพนธ์ฉบับนี้

^๒ Toynbee, op.cit., p. 620.

ส่วนเหตุที่ขอคำมั่น ว่าด้วยการชอกัมพูชาและ
ลาวคืนให้แกไทยนั้นคงถือว่าไม่มีมูล ฯ

ในระหว่างนี้ (วันที่ ๒๐ กันยายน) รัฐบาลไทยก็ได้ประกาศรายนามคณะ
ผู้แทนเจรจาการปรับปรุงเขตแดน และทำความเข้าใจในปัญหาข้างพิจารณาเรื่อง

กองบรรณสาร, กต. N.C. 2:3 คำแปลโทรเลขจากอัครราชทูตไทย
ณ วิถี ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รับเมื่อ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๓
คำตอบทั้ง ๔ ข้อของรัฐบาลฝรั่งเศสมีสาระดังนี้

๑. รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ได้ขอว่า ให้เลิกทิวาสัญญาไม่รุกรานก่อนการ
แลกเปลี่ยนสัตยาบัน รัฐบาลฝรั่งเศสเพียงแต่แสดงความปรารถนาว่าการแลกเปลี่ยน
สัตยาบันนั้น ควรกระทำเร็วที่สุด เมื่อสัตยาบันสารของฝรั่งเศสมาถึงกรุงเทพฯ

๒. รัฐบาลฝรั่งเศสไม่เห็นเหตุผลที่ชักจูงรัฐบาลไทยให้ถือว่าเหตุการณ์
ปัจจุบันในอินโดจีนนั้นผิดปกติ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงไม่เห็นเหตุผลที่รัฐบาลไทยจะวิตกถึง
ส่วนนั้นส่วนนี้ของพลเมืองที่อยู่ในดินแดนอันอยู่ใต้อธิปไตยของฝรั่งเศส

๓. รัฐบาลฝรั่งเศสพร้อมที่จะให้คณะผู้แทนมาทำความเข้าใจในความตกลงในเรื่อง
ต่าง ๆ เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนสัตยาบันทิวาสัญญาไม่รุกรานกัน

๔. รัฐบาลฝรั่งเศสตกลงใจอย่างหนักแน่น ที่จะต่อสู้ป้องกันการเรียก
ร้องและการโจมตีทั้งหลาย ไม่ว่าจะมาทางไหน เพื่อจะเปลี่ยนสถานะทางการเมือง
และบูรณภาพแห่งอาณาเขตของอินโดจีน

คำเรียกร้องขอคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืนเป็นอันยอมรับไม่ได้
ส่วนเหตุที่ขอคำมั่น ว่าด้วยการชอกัมพูชาและลาวคืนให้แกไทยนั้น คง
ถือว่าไม่มีมูล

แม่น้ำโขง ยังมีรายนามต่อไปนี้

คณะผู้แทนฝ่ายไทย

๑. นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง-
ประเทศ ประธาน
๒. นายตรีเอก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง -
ประเทศ ^{ช่วย} รองประธาน
๓. นายพันตรี หลวงเชวงศักดิ์- รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
สงคราม
๔. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ที่ปรึกษาฝ่ายไทย กระทรวงการ
วรรณไวทยาการ ต่างประเทศ
๕. นายพันเอก พระยาอภัย- ที่ปรึกษาการป้องกันพระราชอาณาจักร
สงคราม และเสนาธิการทหาร
๖. พระยาสุนทรพิพิธ ปลัดกระทรวงมหาดไทย
๗. หลวงสิทธิสยามการ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ
๘. พระเวียงวิรัชชพากย์ สมุหพิศัยการ กระทรวงการต่าง
ประเทศ และข้าหลวงใหญ่ฝ่ายไทย
ในคณะข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขง
๙. นายพันเอก พระยาสรภัญ- กระทรวงกลาโหม
สฤษดิ์การ
๑๐. พระอนุรักษภูเบศ หัวหน้ากองการต่างประเทศ
กระทรวงมหาดไทย

สำหรับคณะผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศส ซึ่งประกอบด้วย

๑. นายเลปัสสิเอร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพ
ประธาน

๒. นายมังโศวานี	อธิบดีการ เมืองอินโดจีน
๓. นายกาสลิเออร์	เจ้ากรมการโยธาอินโดจีน
๔. นายนาโถ	อธิบดีตำรวจอินโดจีน
๕. ผู้แทนเรลคิงคัสเปรีเออร์แห่งลาว	
๖. นายเลอคูร์	เจ้ากรมศุลกากร และสรรพสามิตอินโดจีน

นั้น อัครราชทูตฝรั่งเศสได้แจ้งให้กระทรวงการต่างประเทศทราบ เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พรอมกันนี้ได้แจ้งควยว่าจะเดินทางมาในต้นเดือนตุลาคม และคณะผู้แทนทั้งสองฝ่าย จะสามารถเริ่มประชุมกันได้ทันทีที่คณะผู้แทนฝรั่งเศสมาถึงกรุงเทพฯ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๑๙๔๐ รัฐบาลไทยได้ตอบรัฐบาลฝรั่งเศสไปใหม่ ดังมีใจความต่อไปนี้

๑. รัฐบาลไทยมีความพอใจที่ได้ทราบว่า รัฐบาลฝรั่งเศสยังพร้อมที่จะทำความตกลงในปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับแม่น้ำโขงไว้โดยทางเจรจา
๒. ส่วนขอเสนอที่เสนอขอให้ลดลำแม่น้ำโขงเป็นเขตคั่นระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน ตั้งแต่ทิศเหนือมาจนถึงทิศใต้ จนถึงเขตคั่นแกมพูชา นั้น ปรากฏว่ายังไม่มีความเข้าใจอันถูกต้องทั้งในลักษณะและความมุ่งหมายแห่งคำเสนอนี้ เพราะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๔, ประเทศไทย เรื่อง การไต่กันแดนคืน ๒๔๘๔ หน้า ๑๗ - ๑๘ "ข่าวราชการ เรื่อง การตั้งคณะผู้แทนในการเจรจาปรับปรุงเขตแดน และทำความตกลงในปัญหาค้างพิจารณาเรื่องแม่น้ำโขง" และ กองบรรณสาร, กต. น.๘. 3:2 อินโดจีน เบ็คเติ้ล ๒๔๘๓
5
"ข่าวกรมโฆษณาการ"

ข้อเสนอนี้มีใ้คงใจจะให้ เป็นกรณีที่รัฐบาลฝรั่งเศส
 จะคงจัดการป้องกันอย่างไร แต่เป็นเพียงการขอ
 ร้องให้รัฐบาลฝรั่งเศสพิจารณาควยดีและควยความ
 เห็นอกเห็นใจ เพื่อที่จะยังความสัมพันธ์อันดีในระหว่าง
 ประเทศเพื่อนบ้านให้แน่นแฟ้นต่อไปชั่วกาลนานและ
 เพื่อส่งเสริมมิตรภาพระหว่างประเทศไทยกับประเทศ
 ฝรั่งเศสให้สนิทสนมยิ่งขึ้น คำเสนอนี้เป็นข้อเสนอให้
 ปรับปรุงเขตแดนกันใหม่ เพื่อประโยชน์ร่วมกัน
 ของประเทศไทยและฝรั่งเศส โดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
 กับสถานการณ์ระหว่างประเทศอันยุ่งยากในปัจจุบันนี้
 และไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาการคงไว้ซึ่งสถานเดิม
 (Status quo) ในอินโดจีน อันเนื่องมาจากสถาน-
 การณ์ระหว่างประเทศ เช่นว่านั้น ข้อเสนอที่รัฐบาลไทย
 ได้พิจารณามาเป็นเวลาช้านานแล้ว และได้เกิดขึ้น
 เนื่องจากความสัมพันธ์ในทางประวัติศาสตร์ในระหว่าง
 ประเทศทั้งสอง ความจริงประเทศไทยได้เสียดินแดน
 ให้แก่ฝรั่งเศสเป็นลำดับมา คือ ดินแดนอันกว้างใหญ่
 ซึ่งนอกจากที่ได้อยู่ภายใต้อธิปไตยของไทยแล้ว ราษฎร
 ที่อยู่ในดินแดนนั้นยังได้เป็นคนไทย และยังคงเป็นคนไทย
 อยู่ด้วย ที่ประเทศไทยยอมยกดินแดนทางฝั่งซ้ายของ
 แม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสใน ร.ศ. ๑๑๒ หรือ ค.ศ. ๑๘๘๓
 นั้น ก็โดยตั้งใจจะให้ขอมเถียงในเรื่องดินแดนในขณะ
 นั้นเป็นอันระงับไป ส่วนดินแดนทางฝั่งขวานั้น ฝ่ายฝรั่งเศส
 ก็โดยยอมรับนับถือแล้วว่าเป็นดินแดนของไทย เพื่อส่งเสริม
 สันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศฝรั่งเศส
 เคยส่งเสริมการทำความตกลงฉันมิตร โดยการเจรจา
 ปรับปรุงเขตแดนกัน และโดยอาศัยนโยบายอันนี้เอง
 รัฐบาลไทยจึงได้เสนอขอเสนอไปเช่นนั้น อันที่จริง ถ้า
 พิจารณาการอุปการณในเจตนารมณ์ ของความเข้าใจอันดี
 ระหว่างประเทศแล้วก็จะเห็นได้ชัดว่า ข้อเสนอของ
 รัฐบาลไทยนั้นเป็นการสมควรนานาประการ แม่น้ำโขง
 ยอมแสดงอยู่ในตัวเองแล้วว่า เป็นเขตแดนควยบูรรมชาติ
 และการที่จะปรับปรุงเขตแดนกันใหม่ โดยถือแม่น้ำโขง
 เป็นเขตแดนร่วมกันนั้น ก็คงจะไม่ทำให้ฝ่ายฝรั่งเศสต้อง

เสียดินแดนไปอย่างมากมายเท่าใด แต่กลับจะเป็น
เครื่องแสดงว่า ฝ่ายฝรั่งเศสได้ปฏิบัติกิจการอันเที่ยง
ธรรมและยุติธรรมแก่ประเทศไทย กับทั้งจะเป็นการ
ส่งเสริมสัมพันธไมตรีอันดีที่มีอยู่ในระหว่างประเทศ
ทั้งสองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ฝ่ายไทยได้คว่ำใจและพูดถึง
เรื่องการทำความตกลงในปัญหาที่ค้างคามานี้เนื่อง ๆ
กับฝ่ายฝรั่งเศส และที่เพิ่งเสนอมาคู่มาทางการณะ
บัดนี้ ก็เพราะเหตุว่าได้พิจารณาเห็นว่า การเจรจาที่
จะกระทำกัน เพื่อปรับปรุงเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขง
นั้น คงจะเป็นโอกาสอันดีสำหรับปรึกษาหารือปัญหาขอ
นี้ด้วย ตามขอเท็จจริงดังกล่าวแล้ว จึงพิสูจน์ได้ว่า
ในการที่รัฐบาลไทยขอปรับปรุงเขตแดนธรรมชาตินั้น
รัฐบาลไทยไม่เคยมีความคิดอย่างไร ในอันที่จะฉวยเอา
ประโยชน์ เนื่องจากฐานะปัจจุบันของฝรั่งเศสและอินโด-
จีน หนึ่ง เมื่อมีกองทัพต่างประเทศอื่นเข้าไปในอินโดจีน
อีกด้วยเช่นนี้ จะว่าสถานะในอินโดจีนยังเป็นปกติอยู่ไม่ได้
และเหตุนี้เองเป็นเครื่องสนับสนุนว่า ควรถือเขตแดนตาม
ธรรมชาติเป็นเขตแดนรวมกันระหว่างประเทศทั้งสอง
รัฐบาลไทยจึงขอวิงวอนให้ฝรั่งเศสพิจารณาด้วยความ
เที่ยงธรรม และความยุติธรรม และขอให้คำนึงถึงความ
เข้าใจฉันมิตร และความสัมพันธ์อันดีในระหว่างประเทศ
ใกล้เคียงกัน และรัฐบาลไทยหวังว่าขอเสนอเกี่ยวกับการ
ปรับปรุงเขตแดนนี้ คงจะได้อภิปรายปรึกษากันในขณะ
ปรึกษาหารือ เรื่องการปรับปรุงเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำ
โขงด้วย ส่วนคำมั่นเกี่ยวกับแควนลาวและกัมพูชานั้น
เนื่องจากการผันแปรแห่งเหตุการณ์ในอินโดจีนก็ได้ รัฐบาล
ไทยขออย่าว่า พรอมที่จะแลกเปลี่ยนนิตกาศสัญญาไมรุกรานกัน
และเพราะฉะนั้นจะยินดีมาก ถ้าผู้แทนของฝรั่งเศสจาก
อินโดจีนจะมาถึงกรุงเทพฯ ในเร็ววัน"^๑

^๑ กองบรรณสาร, กต. น.๘. 3:2 - สำเนาค่าแปลโทรเลข ที่
กระทรวงการต่างประเทศ สั่งการให้อัครราชทูตไทยยื่นให้รัฐบาลฝรั่งเศสที่วี่ซี

วันที่ ๕ ตุลาคม รัฐบาลฝรั่งเศสได้ส่งคำขอผ่านอัครราชทูตไทยที่วชิ
และในวันต่อมา อัครราชทูตฝรั่งเศสก็ได้ยื่นบันทึก ซึ่งมีข้อความทำนองเดียวกันต่อ
รัฐบาลไทย ดังต่อไปนี้

"รัฐบาลฝรั่งเศสยินดีที่ได้ทราบว่าฝ่ายไทย ยังพร้อม
ที่จะให้สัตยาบันกติกาสัญญาไม่รุกรานกัน และรับทราบวา
ฝ่ายไทยได้พิจารณาความเห็นของฝ่ายฝรั่งเศสที่เกี่ยวกับ
ดินแดนลาวและกัมพูชาแล้ว รัฐบาลฝรั่งเศสใครจะได้เห็น
กติกาสัญญาที่รับสัตยาบัน ในเมื่อสัตยาบันสารของฝ่าย
ฝรั่งเศสได้มาถึงกรุงเทพฯแล้ว

เพื่ออนุโลมตามคำขอของฝ่ายไทย ในเรื่องการประชุม
คณะกรรมการผสมเพื่อตกลงในปัญหาเกี่ยวกับแม่น้ำโขง
การปักปันเขตแดน และการสัตยาบันกติกาสัญญา รัฐบาล
ฝรั่งเศสได้จัดการใหญ่ เชี่ยวชาญทางอินโดจีนเตรียมพร้อม
ที่จะเดินทางมาประเทศไทย ในเมื่อได้กำหนดวันประชุม
กันแล้ว

รัฐบาลฝรั่งเศสไม่สามารถจะอนุโลมตามความประสงค์
ของรัฐบาลไทยได้ในข้อที่ว่าจะให้คณะกรรมการที่กล่าวแล้ว
พิจารณาปัญหาเรื่องดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงควย
ทั้งนี้เพราะว่า รัฐบาลฝรั่งเศสมิได้ยอมรับหลักการที่จะยก
ดินแดนที่วางกล่าวแล้วนั้นคืนให้แก่ไทย

รัฐบาลฝรั่งเศสถือว่า เขตแดนในปัจจุบัน เป็นการตกลง
กันถึงที่สุดแล้ว และได้อ้างถึงคำปรารภในสนธิสัญญา ลงวันที่
๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๐๓ ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสถือว่า เป็นการ
แสดงเจตนาจำนงของอัครภาคีทั้งสองฝ่าย ที่จะคงไว้
เสนอขอเรียกร้องใหม่อย่างใดเกี่ยวกับดินแดนอีก

ในการที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ยินยอม เมื่อเดือนมิถุนายน
ที่แล้วมานี้ในอันที่จะเสนอปัญหา เรื่องเกาะในแม่น้ำโขง
ให้ได้รับการพิจารณา เป็นพิเศษนั้นก็โดยได้รับคำมั่นว่าจะ
ไม่เสนอขอเรียกร้องอื่น ๆ เกี่ยวกับอินโดจีนอีก

โดยที่คำนึงถึงเหตุการณ์ ที่ได้เกิดขึ้นในเร็ว ๆ นี้
รัฐบาลฝรั่งเศสจึงต้องรักษาสถานภาพทางการ เมืองและ
บูรณภาพแห่งดินแดนของอินโดจีน ไว้ขออาจสิทธิที่พึง

และต่อการรุกรานไม่ว่าจะมีกำเนิดมาจากทางใด"^๑

คำตอบของฝรั่งเศสค่อนข้างจะเป็นคำตอบที่ท้อทาย ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศส
เคืองมากที่ไทยยื่นคำร้องขอไป ในขณะที่ฝรั่งเศสพ่ายแพ้ต่อเยอรมันแล้ว ทั้งยังต้อง
ยอมแก่ญี่ปุ่นที่ตั้งเกียอีก และฝรั่งเศสเข้าใจว่าญี่ปุ่นสนับสนุนไทย จึงยืนยันที่จะไม่ลด
ข้อให้ไทย^๒

นอกจากนี้ ฝรั่งเศสอ้างว่าการเรียกร้องดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
ไม่เป็นการถูกต้อง โดยอ้างถึงคำปรารภในสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐)
ซึ่งถือว่าเป็นการตกลงกันโดยเด็ดขาดแล้วในปัญหาเขตแดนอันร่วมกัน ดังที่ระบุไว้
ว่า: "...มีความประสงค์ที่จะแบ่งปัน เขตแดนสยามซึ่งติดต่อกับ เขตแดนฝรั่งเศส
ให้แล้วเสร็จเป็นครั้งสุดท้าย"^๓ ซึ่งฝรั่งเศสเห็นว่าข้อความในคำปรารภนี้หมายถึงความ

^๑ กองบรรณสาร, กต. น.๘. 3:2 คำแปลโทรเลขจากอัครราชทูตไทย
ที่วชิ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ๕ ตุลาคม ๑๙๔๐ และ คำแปล
หนังสือจากสถานทูตฝรั่งเศส ถึงรัฐบาลไทย ๖ ตุลาคม ๑๙๔๐.

^๒ แฟ้มเดียวกัน, บันทึกการสนทนาระหว่างรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง
การต่างประเทศและอัครราชทูตฝรั่งเศส ประจำวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๔๘๓

^๓ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. "หนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินสยามกับเปรีซิเคนต์แห่งรีปีบลิกฝรั่งเศส" สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี
ระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ เล่ม ๒, ๒๕๑๒,
หน้า ๑๖๕.

ตั้งใจอันแน่วแน่ของอัครราชทูต ในอันที่จะไม่เรียกร้องในเรื่องเขตแดนอีก^๑ ทั้งยังได้อ้างถึงหนังสือนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๘ กรกฎาคม ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) (อันที่จริงลงวันที่ ๒ กรกฎาคม) ที่ขอให้อัครราชทูตฝรั่งเศสเป็นหัวหน้าคณะกรรมการเจรจาว่า เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสได้ตกลงเมื่อเดือนมิถุนายน ที่จะเสนอปัญหาเรื่องเกาะในลำแม่น้ำโขง เพื่อพิจารณาเป็นพิเศษนั้น รัฐบาลฝรั่งเศสได้กระทำการพิจารณาต่อไป เมื่อได้รับคำมั่นแล้วว่า ประเทศไทยจะไม่เสนอคำเรียกร้องดินแดนอื่นอีก จะกล่าวถึงเรื่องเขตแดนแม่น้ำโขง และปัญหาที่ค้างค้ำอยู่เท่านั้น^๒ อย่างไรก็ตาม ฝ่ายไทยได้ชี้แจงไปว่า คำว่า ที่สุด ในคำปรารภของสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐) นั้น ไทยเป็นฝ่ายขอร้องให้เติมไป เพื่อ

^๑ สลร. สร.๑/๒๒ (ปีก ๔) หนังสือที่ น.๑๒๓๓๖/๒๔๘๓ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี ๘ ตุลาคม ๒๔๘๓ เรื่อง กติกาสัญญาไม่รุกรานกับฝ่ายฝรั่งเศส และการที่ฝ่ายไทยขอคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืน และกองบรรณสาร, กต. น.๐. 3:2 หนังสือจากอัครราชทูตไทย ณ โตเกียว ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ๑๐ มกราคม ๒๔๘๔ เรื่อง กติกาสัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยและฝรั่งเศส และบันทึกที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ๗ ตุลาคม ๒๔๗๔ ๓๔ สลร. สร.๑/๒๒ (ปีก ๔) คำแปลโทรเลขจากพระพิพิธธานุกร อัครราชทูตไทย ณ วิถี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รับเมื่อ ๗ ตุลาคม ๒๔๘๓

^๒ สลร. สร.๑/๒๒ (ปีก ๔) คำแปลโทรเลขจากพระพิพิธธานุกร อัครราชทูตไทย ณ วิถี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รับเมื่อ ๗ ตุลาคม

เป็นการระงับปัญหาที่ยุ่งเหยิงในเรื่องดินแดนซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น แต่บัดนี้เหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ประเด็นเฉพาะหน้าคือ จะให้มีกติกาสัญญาไม่รุกรานกันเป็นมิตรภาพที่ถาวร ฉะนั้น จึงควรพิจารณาว่า จะปรับปรุงเขตแดนกันอย่างไร เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เพื่อให้บรรลุลูกมุ่งหมายที่จะหาข้อยุติในเรื่องดินแดนดังกล่าว และไทยเห็นว่าสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐) นั้น ฝรั่งเศสเพียงจะกล่าวอ้างขึ้นในขณะนี้ แต่ปัญหาเรื่องฝั่งขวา ได้เป็นที่ตกลงกันไว้แล้วว่า จะมีการหารือกันในระหว่างการประชุมในเรื่องเขตแดนแม่น้ำโขง จึงควรจะให้เป็นที่ไปตามความเข้าใจดังกล่าว^๑ อีกประการหนึ่ง ไทยเห็นว่าถ้าพูดกันในแง่กฎหมายระหว่างประเทศและตามกติกาสันนิบาตชาติแล้ว การที่ฝรั่งเศสปฏิเสธคำขอของไทย โดยอ้างสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๗ นั้น เป็นการอ้างที่ไม่ถูกต้อง เพราะการขอคืนดินแดนคืนโดยสันติวิธี ย่อมพูดกันได้ ซึ่งแม้จักรวรรพหุตอังกฤษเองก็เห็นด้วยกับไทยในเรื่องนี้^๒

ส่วนการที่จะให้ยูเนี่ยนอินโดจีน มาเจรจากันในเรื่องเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขง และปัญหาที่ค้างคั่งอยู่นั้นรัฐบาลไทยเห็นว่าควรเร่งรัดให้คณะยูเนี่ยนฝรั่งเศสเดินทางมา และก่อนที่จะแลกเปลี่ยนสัตยาบันสนธิสัญญาไม่รุกรานกันนั้น ต้องทำความตกลงกันในเรื่องฝั่งขวาแม่น้ำโขงก่อนด้วย แต่ฝรั่งเศสยังคงยืนยันว่า ปัญหาดินแดน ๒ ชั้นทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงนี้ ควรจะรอไว้พูดกันเมื่อฝรั่งเศสมีสันติภาพแล้ว แต่ฝ่ายไทยก็ได้ยืนยันให้ฝรั่งเศสยอมรับในหลักการก่อนว่า จะคืนดินแดน ๒ ชั้นนี้ให้แก่ไทย^๓ อย่างไม่ก็ตามฝรั่งเศสได้ชี้แจงเรื่องดินแดนดังกล่าวกลับมาว่า

^๑ กองบรรณสาร, กต. น.ศ. 3:2 บันทึกปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ
8

^๒ กองบรรณสาร, กต. น.ศ. 3:2 บันทึกกลับที่ปรึกษากระทรวงการต่าง-
2
ประเทศ ๑๐ ตุลาคม ๒๔๘๓.

^๓ กองบรรณสาร, กต. น.ศ. 3:2 สำเนาหนังสือจากรัฐมนตรีว่าการ
1
กระทรวงการต่างประเทศ ถึงสถานทูตและกงสุลไทยทุกแห่ง ๒๓ มกราคม ๒๔๘๔.

แม้รัฐบาลวิรูสีคิดว่าดินแดนบนฝั่งขวาแม่น้ำโขงทั้ง ๒ ชั้นนั้น ไม่เป็นดินแดนที่สำคัญ หากจะพูดถึงเนื้อที่หรือผลประโยชน์ที่จะได้จากดินแดนนั้น แต่รัฐบาลวิรูสีจะยึดมั่นในหลักการใหญ่ เมื่อมีการทำสัญญาสงบศึกระหว่างฝรั่งเศสกับเยอรมันและอิตาลี ว่าฝรั่งเศสจะไม่มีการยกดินแดนในอาณานิคมของฝรั่งเศสให้แก่ประเทศใดแม้แต่น้อย เมื่อมีการทำความตกลงสงบศึกกับอิตาลีก็ได้มีการหยิบยกปัญหาการยกดินแดนคืนนี้มาให้แก่อิตาลี ซึ่งฝรั่งเศสไม่สามารถยอมตามได้ การที่ฝรั่งเศสยินยอมให้ญี่ปุ่นมีกองทหารอยู่ในอินโดจีนนั้น ฝรั่งเศสได้ให้เหตุผลว่าการกระทำดังกล่าวนี้เพื่อผลประโยชน์ในทางทหารชั่วคราวเท่านั้น แต่มีเงื่อนไขว่าเมื่อเสร็จการรบกับจีนแล้ว ญี่ปุ่นจะต้องถอนกองทหารออกไปจากอินโดจีน และรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้รับรองเป็นทางการว่า จะไม่เรียกร้องดินแดนใดในอินโดจีนเลย เนื่องจากหลักการใหญ่ที่กล่าวมาแล้วนี้เอง หากฝรั่งเศสยอมตามขอเรียกร้องของไทยที่มีอยู่ในเวลานี้ก็จะทำให้เกิดข้อขัดแย้งขึ้น ซึ่งชาติอื่น ๆ อาจจะมาอ้างเพื่อผลประโยชน์ของตนโดยขอคืนดินแดนในอาณานิคมของฝรั่งเศสบ้าง^๑ นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังเชื่อมั่นว่า ผลสุดท้ายของสงครามในยุโรป เยอรมันจะต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และฝรั่งเศสยังเชื่อมั่นว่าจะรักษาอาณานิคมไว้ได้ จึงต้องดำเนินนโยบายตามหลักการเดิมอยู่เรื่อย ๆ ไป^๒

อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยเห็นว่าเหตุผลที่ฝ่ายฝรั่งเศสหยิบยกขึ้นมาอ้างเป็นการแสดงถึงความใจแคบของฝรั่งเศส เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับกรกระทำของอังกฤษ ซึ่งได้แสดงความมีน้ำใจในเรื่องแม่น้ำสายและแม่น้ำรวก เปลี่ยนกระแส

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กองบรรณสาร, กต. น.๘. 3:2 แฟ้มเดียวกัน หนังสือลับควนที่ น.๑๘๖๔๘/๒๔๔๓ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๔๓ เรื่องกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศส และการที่ฝ่ายไทยขอปรับปรุงเขตแดนทางอินโดจีน

^๒ เรื่องเดียวกัน.

ทางเดิน โดยไหลเข้าไปในเขตพม่าของอังกฤษ แล้วอังกฤษจะได้ออมปรับปรุง
เขตแดนให้ใหม่ตามลำแม่น้ำนั้นใน ค.ศ. ๑๕๗๑ (พ.ศ. ๒๔๔๔) โดยยอมเสีย

อ่านรายละเอียดเรื่องแม่น้ำสายเปลี่ยนทางเดินได้ในเชิงอรุณที่ ๑ บทที่ ๒
หน้า ๑๒๒ และเมื่อปี ค.ศ. ๑๕๓๔ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ปรากฏว่าแม่น้ำรวกอันเป็นเส้น
เขตแดนระหว่างประเทศไทยกับพม่าตอนเนื่องจากแม่น้ำสายไปลงแม่น้ำโขงนั้น ไค
แยกออกเป็นสองทาง ที่บ้านปางหา และทางน้ำใหม่ซึ่งเป็นทางน้ำหรือร่องน้ำลึกไค
ตัดเขาเข้าไปในเขตอังกฤษ ดินแดนระหว่างทางน้ำเดิมกับทางน้ำใหม่ ซึ่งเรียกกัน
ว่า "เกาะช้าง" มีเนื้อที่ประมาณ ๓,๕๐๐ ไร่ มีคนไม่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน ทั้งมี
ที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ด้วย

คณะผู้แทนฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษที่ไปตรวจสภาพแม่น้ำสายเมื่อปลาย
เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๕๓๘ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ไคเลยไปตรวจดูแม่น้ำรวกตอนที่เปลี่ยน
ทางเดินใหม่ด้วย คณะผู้แทนทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องกันว่า ทางน้ำใหม่เป็น "ทางน้ำหรือ
ร่องน้ำลึก" จริง จึงไคหารายงานและเสนอให้รัฐบาลที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาและ
กระทรวงการต่างประเทศไคมีหนังสือแจ้งคำแนะนำของผู้แทนฝ่ายไทยในเรื่องนี้ไป
ยังอัครราชทูตอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๑๕๓๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) พร้อมกับให้ความ
เห็นว่าเมื่อคณะผู้แทนทั้งสองฝ่ายได้รับรองข้อเท็จจริงเกี่ยวกับร่องน้ำลึกของแม่น้ำรวก
แล้ว และถ้ารัฐบาลอังกฤษเห็นด้วยกับคำแนะนำของผู้แทนทางฝ่ายไทย ก็ควรจะ
ไคแลกเปลี่ยนหนังสือกันเป็นทางการในเรื่องนี้ อัครราชทูตอังกฤษไคตอบมาว่ารัฐบาล
พม่าไคตกลงในหลักการแล้วว่าให้ร่องน้ำลึกของแม่น้ำรวกเป็นเขตแดน

วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๕๓๕) กระทรวงการต่างประเทศไค
ทูลความตกลงกับอัครราชทูตอังกฤษโดยแลกเปลี่ยนหนังสือต่อกัน ซึ่งไคเปลี่ยนแปลง
เส้นเขตแดนกันใหม่ อันเป็นผลมาจากแม่น้ำรวกเปลี่ยนทางเดิน เป็นอันว่าอธิปไตย
ของฝ่ายอังกฤษเหนือดินแดนที่เรียกกันว่า "เกาะช้าง" หรือ "กอกช้าง" ไคเปลี่ยนมา
เป็นอธิปไตยของไทย ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๑๕๔๐ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ส่วนสัญชาติ
ของพลเมืองในดินแดนที่โอดกั้งลาวข้างตน ยอมปฏิบัติเป็นไปตามข้อตกลงระหว่าง
รัฐบาลทั้งสอง

วันที่ ๑๑ มกราคม ค.ศ. ๑๕๔๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เวลา ๑๒.๐๐ น.
พระนรากรบริรักษ์ ขาดหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่ ผู้แทนรัฐบาลไทย ซึ่งเป็นผู้รับมอบ
ฝ่ายหนึ่งกับ มร. แฟรงกลิน (Mr. Franklin) ผู้ช่วยผู้ว่าการราชการเชียงใหม่ ซึ่งเป็น
ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้มอบฝ่ายหนึ่ง ต่างไคยอมและรับมอบดินแดนเกาะช้างหรือ
กอกช้าง ในแม่น้ำรวก เนื่องจากมีการเปลี่ยนเส้นเขตแดนต่อกัน โดยที่เกาะช้างไม่มี
พลเมืองอยู่เลยจึงไม่จำเป็นจะต้องปฏิบัติในเรื่องการเปลี่ยนสัญชาติของพลเมืองแต่
อย่างไรก็ตามขอตกลงกัน (กองบรรณสาร กค.๘.๑๐.๑ บันทึกของกระทรวงการต่าง
ประเทศเรื่องจะทูลความตกลงกับรัฐบาลอังกฤษ เปลี่ยนเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ-
ไทยกับพม่า ตอนแม่น้ำรวกเป็นพรมแดน เนื่องจากแม่น้ำรวกเปลี่ยนทางเดินและบันทึก
การรับมอบเกาะช้างที่ถึง อ.แม่สาย ๑๐ มกราคม ๒๔๕๔.

ป่าไม้สักอันมีค่าให้ ดังนั้นไทยจึงเห็นว่า ถ้าฝรั่งเศสจะยินยอมยกดินแดนทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้ไทยในลักษณะ เช่นเดียวกับอังกฤษได้ทำมาแล้ว ก็จะไม่เป็นการเสียเกียรติยศแก่ฝรั่งเศสเลย และก็ไม่ใช่ลักษณะคืนดินแดนให้ไทยเพียงแต่ปรับปรุงดินแดนเท่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ฝ่ายไทยได้พูดถึงมานานแล้ว ก่อนที่ฝรั่งเศสจะต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ อย่างที่เป็นอยู่ในขณะนั้น การบายเบียงของฝรั่งเศสจึงไม่ใช่ต้องการจะรักษาหน้า หากแต่เป็นความต้องการที่จะรักษาอาณานิคมของตนไว้มากกว่า

ตั้งแต่ฝ่ายฝรั่งเศสตอบปฏิเสธคำขอของฝ่ายไทยมาเป็นครั้งที่ ๒ ฝ่ายไทยก็ไม่ได้มีหนังสือตอบให้ไปอีก แต่คงติดต่อกับอัครราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ เพื่อที่จะให้เคมปัญหาที่จะให้ปรับปรุงเขตแดนระหว่างกันลงไประเบียบวาระการประชุมของคณะกรรมการผสมที่กำหนดว่าจะมีขึ้นในเดือนตุลาคม ๑๙๔๐ ค่าย^๒ ตามที่สนธิสัญญาส่วนตัวของอัครราชทูตฝรั่งเศสนั้น รู้สึกมีความเห็นใจไทยมากและได้ให้ความมั่นใจกับรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า จะพยายามหาทางที่จะแก้ไขปัญหาลงและอุปสรรคเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้เสร็จสิ้นโดยเร็วที่สุด^๓ นอกจากนี้ยังให้ความหวังกับไทยหลายอย่าง เช่น ยืนยันกับรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า มีู่ทางอย่างมากที่ฝรั่งเศสจะยินยอมยกดินแดนฝั่งขวาขึ้นมาเจรจากับไทยด้วย

^๑ กองบรรณสาร, กต. น.ศ. 3:2 หนังสือลับคาน ที่ น.๑๔๖๔๔/๒๔๔๓ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง นายกรัฐมนตรี ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๔๓ เรื่องกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศส และกรที่ฝ่ายไทยขอปรับปรุงเขตแดนทางอินโดจีน

^๒ กองบรรณสาร, กต. น.ศ. 3:2 หนังสือจากอัครราชทูตไทย ณ โตเกียว ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ๑๐ มกราคม ๒๔๔๔.

^๓ กองบรรณสาร, กต. น.ศ. 3:2 คำแปลหนังสือจากอัครราชทูตฝรั่งเศส ถึงรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ๓ ตุลาคม ๑๙๔๐.

เพราะแม่ทางอินโดจีนก็มีนายทหารชั้นสูง ๓ คน คือ นายพลมาแตง (General Martin) ผู้บัญชาการทั่วไป นายพลเคเร เคนแวร์ ผู้บัญชาการทหารบกไซ่งอน และ นายพลกูอาซอง (General Gouachon) ผู้บัญชาการทหารบกคาบแซงค์จากซ์ (Cape St. Jacques) ก็มีความเห็นว่าฝรั่งเศสควรหันมาทำความตกลงกับไทยในเรื่องดินแดน แต่ นายพลเรือเคอญูซ์กับข้าราชการพลเรือนบางคนไม่เห็นด้วย แม้แต่ นายโบดวง (Baudouin) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสเองก็มีนโยบายที่จะรักษาอาณาเขตของฝรั่งเศสเมื่อทูตไคไทร เลขแสดงความคิดเห็นของชาวฝรั่งเศสในประเทศไทยไปยังกระทรวงการต่างประเทศ และขอให้รัฐบาลฝรั่งเศสรีบเจรจาทำความตกลงกับรัฐบาลไทย รัฐบาลวิธีไคสั่งการให้อัครราชทูตยุติการดำเนินการในเรื่องนี้เสีย โดยทางกระทรวงการต่างประเทศจะเป็นธุระดำเนินการเอง เคอญูซ์ก็ตอบมาว่า ขอให้รักษามลประโยชน์ของฝรั่งเศส ไม่ใช่รักษามลประโยชน์ของไทย แต่ นายเลปิสสิเออร์ เองยังเชื่ออยู่ว่า ฝรั่งเศสไม่ควรตัดการเจรจากับไทยเสีย โดยเกรงว่าถ้าการเจรจามีไคดำเนินการต่อไปแล้ว ไทยจะหันมาเข้ากับญี่ปุ่นอย่างเต็มและเข้าร่วมรบกับญี่ปุ่น และหากเป็นเช่นนั้นจะทำให้อเมริกา และอังกฤษตัดการค้ากับไทยและจะทำให้เกิดความลำบากด้วยกันทั้งสองฝ่าย^๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนั้นทุกฝ่าย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

^๑ พ.ศ. 3:2 หนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง นายกรัฐมนตรี ๒๒ ตุลาคม ๒๔๘๓ เรื่องกติกามิตรไม่ว่ากันกับฝ่ายฝรั่งเศส การที่ฝ่ายไทยขอคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืน และ สสร. สร. ๑/๒๒ (ปี ๘) หนังสือที่ น. ๑๘๓๕/๒๔๘๓ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง นายกรัฐมนตรี ๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ เรื่องกติกาสัญญาไม่ว่ากัน

^๒ แฟ้มเดียวกัน, เรื่องเดียวกัน.

กำลังตื่นเต้นในเรื่องสงครามกันอยู่ หากว่าได้เปิดการเจรจากันแล้ว ความตื่นเต้นก็คงจะสงบลง^๑

ในการเตรียมเจรจานั้น นายเลบิสส์เออร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับร่างระเบียบวาระของคณะกรรมการผสม โดยให้คณะผู้แทนทั้งสองฝ่ายมาพูดคุยกันถึงเรื่องเกาะคอนในลำแม่น้ำโขงก่อน แต่ให้ฝ่ายไทยแย้งบางข้อไว้ และเสนอให้ตั้งอนุกรรมการไปพิจารณาหาข้อที่แม่น้ำโขง เมื่อผู้แทนฝ่ายอินโดจีนไปสังเกตการณ์และพิจารณาเรื่องแม่น้ำโขงแล้ว ก็ให้ไทยเสนอเรื่องฝั่งขวาต่ออัครราชทูต ซึ่งอัครราชทูตจะได้อธิษฐานกับรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลอินโดจีน และจะถามไปด้วยว่า ผู้แทนฝ่ายอินโดจีนจะกลับมาเจรจาเรื่องนี้ด้วยหรือไม่ ถ้ากลับมาก็จะไปไปตามความประสงค์ของไทย ถ้าไม่กลับมาเรื่องแม่น้ำโขงก็ยังมีไต่ลงนามทำความตกลงกัน เพราะฉะนั้นการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกติกาสัญญาก็ย่อมยังไม่กระทบกัน และโดยเหตุที่ผู้แทนฝ่ายอินโดจีนไม่มา ความรับผิดชอบก็ตกอยู่กับฝ่ายฝรั่งเศสเอง ส่วนการที่รัฐบาลไทยจะขอคำมั่นสัญญาให้รัฐบาลฝรั่งเศสคืนดินแดนในแคว้นลาวและกัมพูชานั้น ควรรอเอาไว้พูดจากันเมื่อเหตุการณ์แสดง ความจำเป็นหรือสมควร^๒

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับเรื่องนี้ ไทยยืนยันว่าการเจรจาเรื่องเกาะคอนและเรื่องของดินแดนฝั่งขวานั้น ควรเจรจากันในคราวที่คณะผู้แทนจะมาจากอินโดจีนในครั้งนี้ และในการเจรจาท้องพิจารณาเรื่องเกาะคอนก่อน แล้วจึงจะพิจารณาเรื่องฝั่งขวา แต่ถ้าจะให้แยกเจรจาเรื่องดินแดนฝั่งขวาอีกคราวหนึ่งภายหลังแล้ว รัฐบาลไทยก็ยอมรับไม่ได้ ส่วนคำมั่นให้ฝรั่งเศสคืนแคว้นลาว และกัมพูชานั้น รัฐบาลไทยมิไต่ถามไว้เป็นเงื่อนไข ในการที่จะแลกเปลี่ยนสัตยาบันกติกาสัญญา จึงอาจ

^๑ แฟ้มเดียวกัน, เรื่องเดียวกัน.

^๒ แฟ้มเดียวกัน, เรื่องเดียวกัน.

เอาไว้ออกจากกันภายหลังได้^๑ ดังนั้นในการที่จะเจรจาครั้งนี้ ไทยจึงยืนยันในหลักการ ให้พูดจากันในเรื่องฝั่งขวาด้วย แต่ฝรั่งเศสยังไม่ตกลง อ้างว่าคณะผู้แทนฝ่ายอินโดจีน ไม่มีอำนาจจะเจรจาเรื่องการมอบอินโดจีน^๒ และทางอินโดจีนถือว่า ตามที่รัฐบาลฝรั่งเศสว่า การเจรจาเรื่องเกาะคอน พร้อมทั้งจะกระทำในเวลาเดียวกันกับที่จะแลกเปลี่ยนสัตยาบันกติกาสัญญานั้น หมายความว่า แลกเปลี่ยนสัตยาบันกติกาสัญญากันก่อนแล้วจึงจะลงมือเจรจากัน ไทยปฏิเสธว่าไม่ใช่เท่านั้น จะต้องทำความตกลงกันก่อน แล้วจึงจะแลกเปลี่ยนสัตยาบันกติกาสัญญา^๓

ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ เรื่องระเบียบวาระการประชุมจนกระทั่งนายเลบิสลีเอร์ พันตำแหน่งอัครราชทูตไปในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๔๐ รัฐบาลวีซีได้แต่งตั้งนายโรเบ่ การ์โร (Roger Carreau) มาแทนในตำแหน่งที่ปรึกษาสถานทูต แต่ไม่ได้มาแทนอัครราชทูต อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยไม่ยอมรับรองการที่นายการ์โรจะมาเป็นตัวแทนของรัฐบาลฝรั่งเศส ที่จะมาเจรจาทะหว่างปรองคองกับรัฐบาลไทย เพราะนายการ์โรเป็นเพียงตำแหน่งอุปทูตรักษาการสถานทูต (in charge of legation Gerant) ซึ่งไม่อยู่ในฐานะที่มีอำนาจแต่อย่างใด เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสไม่ได้แจ้งการแต่งตั้งให้รัฐบาลไทยรับทราบ ไม่ว่าจะโดยผ่านทางสถานอัครราชทูตไทยที่วีซี หรือทางกระทรวงการต่างประเทศแต่อย่างใด ฝ่ายไทยจึงได้ชี้แจงไปว่า ถ้ารัฐบาลฝรั่งเศสประสงค์จะให้ นายการ์โรเจรจา

^๑ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:3 บันทึกที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ๕๔ กันยายน ๒๔๘๓.

^๒ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:2 หนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี ๒๒ ตุลาคม ๒๔๘๓.

^๓ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:3 เรื่องเดิม.

เกี่ยวกับเรื่องการเมือง ก็ควรมอบอำนาจมาให้เพียงพอ และแจ้งมาให้รัฐบาลไทย
รับทราบเป็นที่แน่นอน ถ้ามีฉะนั้นฝ่ายไทยก็พูดเรื่องการเมืองควยไม่ได้ เพราะ
แม่แต่ครั้งนายเลบิสสิเออร์ ซึ่งเป็นอัครราชทูตเสียด้วยเข้าไป ฝ่ายไทยพูดหาความ
เข้าใจไว้แล้วอย่างไรแล้ว รัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลอินโดจีนยังปฏิเสธไม่ยอมรับ
ได้ ฉะนั้นด้านนายการโร ไม่มีอำนาจอย่างชัดแจ้งแล้ว ถึงจะพูดอะไรกันไป ฝรั่งเศส
ก็อาจยังปฏิเสธได้ง่ายขึ้น^๑ นายการโรพยายามจะเจรจากับรัฐบาลไทยแต่ไม่
สามารถติดต่อได้ เพราะไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลยอมติดต่อด้วย ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๑
ธันวาคม เขาได้มีหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศ แต่ไม่ได้รับตอบ^๒ เพราะไทยไม่ยอมรับรองฐานะของนายการโร
ดังกล่าวแล้ว หลังจากนั้นต้องคอยมากกว่า ๔๐ วัน นายการโรจึงได้รับการยอมรับ
จากรัฐบาลไทยในฐานะอุปทูต เมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๑๙๔๑ (พ.ศ. ๒๔๘๔)^๓ เขา
ได้ทูลพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศว่า เขาได้
ทำงานเกี่ยวกับเรื่องของไทยนี้มาตลอด แต่ไม่เคยทราบเรื่องการขอปรับปรุงเขต
แดน และไม่ปรากฏเอกสารทางสถานทูตฝรั่งเศสเลย ทางวิธีก็ไม่ทราบเรื่องเพราะ
ไม่ปรากฏว่าอัครราชทูตฝรั่งเศสได้รายงานไป จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน
๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) จึงได้รับทราบจากบันทึกช่วยจำของไทย และขณะนั้นฝรั่งเศส
ได้พ่ายแพ้แล้ว จึงเสียใจและแค้นเคือง ที่เห็นว่าไทยเอาเปรียบแต่ที่ปรึกษา
กระทรวงการต่างประเทศได้ยืนยันกับนายการโรว่า ได้มีการหยิบยกเรื่องนี้หารือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:4 บันทึกที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ
๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๓ หน้า ๒.

^๒ ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลก..., เล่มเกม, หน้า ๑๐๖.

^๓ กองบรรณสาร, กต. N.C. 3:2 คำแปลร่างโทรเลขจากกระทรวงการ
ต่างประเทศ ถึงสถานทูตไทยและสถานกงสุลไทยทุกแห่ง

กับนายเลปิสลีเออร์จริง จนกระทั่งวันสุดท้ายที่เขาจะออกจากกรุงเทพฯ นายเลปิสลีเออร์ก็ได้สนทนากับที่ปรึกษาในเรื่องนี้อีก นอกจากนี้ฝ่ายไทยยังมีหลักฐานว่าได้พูดกับอัครราชทูตอังกฤษไว้ด้วย และนายเลปิสลีเออร์ได้ทูลพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรว่า ได้รายงานไปยังรัฐบาลวิธีแล้ว อย่างไรก็ตาม พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า อุบัติเหตุฝรั่งเศสจะรายงานข้อเท็จจริงและท่าทีของไทยไปให้รัฐบาลของตนทราบหรือไม่นั้น ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดและไม่ใช่ว่าหน้าที่ของไทยที่จะไปติดตาม

วิธีดำเนินการของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการเรียกร้องดินแดน

ในขณะที่กระบวนการเตรียมเจรจาเพื่อปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสกำลังดำเนินอยู่นั้น กรมศิลปากร และกรมโฆษณาการ ได้ทำการโฆษณาชวนเชื่อ ปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ประชาชนกันอย่างเต็มที่ นายสังข์ พิชโนทัย เจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการในขณะนั้น ผู้ได้รับมอบหมายจาก พลตรี หลวงพิบูลสงคราม ให้มีบทบาทสำคัญร่วมกับพระราชกรรรมนิเทศ ในการทำบทสนทนาทางวิทยุกระจายเสียง ระหว่าง นายมัน ชูชาติ และ นายคง รักไทย เพื่อส่งเสริมและปลุกเร้าให้เกิดความรู้สึกชาตินิยม ได้บันทึกการปฏิบัติงานของ "คณะปลุกเร้าชาตินิยม" แห่งกรมโฆษณาการ ไว้ว่า

“แฟ้มเดียวกัน, สำเนาหนังสือฉบับเฉพาะจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงสถานทูตและสถานกงสุลไทยทุกแห่ง ๒๓ มกราคม ๒๔๔๘ เรื่องท่าทีของอัครราชทูตอเมริกันประจำกรุงเทพฯ และม.๘ 3 ; 4 บันทึกที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๔๓ หน้า ๒.

"ก่อนที่สงครามกับฝรั่งเศสจะเริ่มขึ้นประมาณ ๖ เดือน
 คณะนายมัน - นายคง ไครับคำสั่งจากท่านจอมพล
 ไทโฆษาหยิ่งเสียงประชาชนดูว่า เห็นด้วยหรือไม่ที่
 รัฐบาลจะเรียกกองอาสาคืนแดนที่เสียไปกลับคืนมา
 การโฆษณาในเรื่องนี้ยอมไม่มีอะไรก็เท่ากับหีบขบ
 เอาพฤติการณ์ของฝรั่งเศสที่ทำแก่ประชาชนคนไทย
 ในสมัยที่พวกมิวชาวกำลังแย่งจักรวรรดินิยมในเอเชีย
 ขึ้นมาเอาไปประชาชนฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ
 พฤติการณ์ของ ม.ปาวี และกรณีที่ฝรั่งเศสปิดอ่าว
 ไทยเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ พอนายมัน - นายคง โฆษา
 เรื่องนี้ไคพักเดียว ก็ไคเห็นการเดินขบวนขนาดใหญ่
 ของประชาชนและนักเรียนมานานหนากรมโฆษณาการ
 แทบไม่เว้นแต่ละวัน ทำให้คณะเราเกิดกำลังใจที่จะ
 ดำเนินการโฆษณาปลุกใจให้เข้มแข็งขึ้นไป"^๑

สถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการได้จัดให้มีการสนทนาระหว่าง
 นายมัน ชูชาติ กับ นายคง รักไทย ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น "กระบอกเสียง" สำคัญของ
 รัฐบาลชาตินิยม เป็นประจำทุกคืน เกี่ยวกับการเรียกร้องความยุติธรรมของไทยใน
 เรื่องการขอคืนแดนคืน ในการนี้คู่สนทนาไคเน้นให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักร
 ไทยแต่โบราณ ปลุกอารมณ์ให้ประชาชนปรารถนาจะได้คืนแดนคืน ดังตัวอย่างของบท
 สนทนา

นายคง เรามาพูดกันตามแผนที่นี้เถิด ผมเห็นว่าการปรับปรุงเส้นเขตแดน ตาม
 ร่องน้ำลึกของแม่น้ำโขงนั้น นอกจากจะเป็นไปตามหลักยุติธรรมแล้ว ยัง
 ขอบด้วยหลักธรรมชาติดีก เพราะที่ทั้งสองฝ่ายมีแม่น้ำกัน เป็นพรมแดน
 ระหว่างกันและกัน

^๑สังข์ พัทธินัย, ความนึกในกรุงซัง หนังสือพิมพ์เสถียรภาพ, ๒๔๘๘
 หน้า ๒๑๘ - ๒๑๙ ในหนังสือเล่มนี้ ใช้สรรพนาม "ท่านจอมพล" เรียกแทน จอมพล
 ป. พิบูลสงคราม โดยตลอด แมกอนหน้าที่จะได้รับพระราชทานยศ "จอมพล" ก็ตาม

นายมัน ... แต่ข้อสนับสนุนที่แข็งแกร่งยิ่งกว่านั้นอีก ก็คือว่าดินแดนส่วนนี้ ทั้ง
ฝั่งขวาและฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เป็นของประเทศไทยมาก่อน ทั้ง
บุคคลที่เป็นพลเมืองของดินแดนส่วนนี้ ก็คือไทยนั่นเอง ฉะนั้นการขอร้อง
ของเราในส่วนนี้ไม่มากอะไรเลย

นายคง ที่เราขอ ก็ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ในทางดินแดนอะไรไม่ใช่หรือ ?

นายมัน ... ไม่ใช่เช่นนั้นเลย... แต่เน้นแหละ เพื่อหลักยุติธรรมและหลัก เชื้อชาติ
เราจึงได้ขอให้ตกลงกันเสียก่อนแลกเปลี่ยนสัตยาบัน

นายคง ... ซึ่งการกระทำเช่นนี้เป็นความร่วมมือของเรา ให้คืนสู่ประเทศไทย
อันเป็นประเทศเจ้าของเดิม

.....

นายคง แคว้นสิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้าทั้งหก สองอาณาจักรนี้ชื่อเป็นไทยแท้ ๆ

นายมัน อ้อ สองแคว้นนั้นหรือ นอกจากจะเป็นไทยโดยชื่อ ยังเป็นไทยโดย
อาณาจักรอีกด้วย เพราะเคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย และบุคคล
ที่เป็นพลเมืองของสองอาณาจักรนี้ก็เป็นคนไทย พื้นเมืองของเรานั้นเอง^๑

เมื่อวิฑูไช่งอน โดยผู้ใช้นามว่า "นายน้ำมันกาค" ได้ตอบคำโฆษณาของ
ฝ่ายไทยมา "สงครามทางวิฑู" ก็อุบัติขึ้น ไทยได้พูดถึงความทารุณของฝรั่งเศสใน
อินโดจีน และชักชวนให้ประชาชนชาวเขมร ลาว และญวน ลุกขึ้นต่อสู้ฝรั่งเศสเพื่อ
กอบกู้เอกราช พร้อมกันนั้นก็ชักชวนให้ประชาชน เขมร ลาว และญวนที่อยู่ชายแดน
ติดต่อกับไทย อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยรัฐบาลรับจะให้การสงเคราะห์แก่
ประชาชนเหล่านั้นอย่างญาติพี่น้อง^๒ ดังคำประกาศของกระทรวงมหาดไทยเมื่อ

^๑กรมโฆษณาการ, ไทยเรียกร้องความยุติธรรม (๒๔๕๓), หน้า ๕ - ๑๑.

^๒สังข์ พิธินัย, เรื่องเดิม, หน้า ๒๒๗.

วันที่ ๕ กันยายน ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) เรื่องยกเว้นค่าธรรมเนียมและการปฏิบัติ
ตามพระราชบัญญัติคนเช่าเมืองในบางกรณีว่า

"อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๐ แห่งพระราช-
บัญญัติคนเช่าเมือง พุทธศักราช ๒๔๘๐ รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงประกาศให้ยกเว้น
ค่าธรรมเนียมเช่าเมืองและการปฏิบัติตามพระราช
บัญญัติคนเช่าเมือง พุทธศักราช ๒๔๘๐ ในบางกรณี
ให้แก่บุคคลซึ่งเช่ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทย ตาม
ลักษณะข้อกำหนดและเงื่อนไขดังต่อไปนี้

๑. ผู้ที่มีเชื้อชาติไทย
 ๒. เป็นผู้มีถิ่นอยู่ในดินแดนสิบสองจุไทย
- หัวพันทั้งห้าทั้งหก แคว้นหลวงพระบาง แคว้นเวียงจันทน์
แคว้นสุวรรณเขตต์ จัมปาศักดิ์ และแคว้นกัมพูชา"

นอกจากนี้ก็มีประกาศของกรมโฆษณาการ เมื่อ ๑๙ กันยายน ๒๔๘๓ ว่า

ตามที่มีบุคคลซึ่งมีเชื้อชาติเป็นไทยจำนวนมาก ซึ่งอยู่
ใกล้ชิดติดต่อกับราชอาณาจักรไทย ตามลุ่มแม่น้ำโขง
ในดินแดนที่เรียกว่าแคว้นลาว แคว้นเขมร โคอพยพเขา
มาตั้งหลักฐานอยู่ในราชอาณาจักรไทย ตามจังหวัดชาย-
แดนของไทยนั้น

บัดนี้รัฐบาลไทยได้พิจารณาเห็นว่า บุคคลเชื้อชาติ
ไทยซึ่งโคอพยพเขามาเหล่านี้ ส่วนมากขาดแคลนเครื่อง
อุปโภคต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต จึงได้ให้กระทรวง
มหาดไทยดำเนินการช่วยเหลือบุคคลเชื้อชาติไทย ซึ่ง
มีความจงรักภักดีต่อปิตุภูมิเดิมของตน เหล่านี้ทันที...
ให้จ่ายพันธุ์ข้าวปลูก ข้าวกิน พืชพันธุ์ต่าง ๆ ตลอดจน
เครื่องมือในการทำนาและช่วยอำนวยความสะดวก
ในเรื่องที่พักอาศัยแก่บุคคลเหล่านี้ เพื่อให้บุคคล

เหล่านี้ได้ตั้งหลักฐานเป็นปึกแผ่นแน่นอนในปฏิญญา
ของคุณต่อไป...

และได้มีประกาศเพิ่มเติมเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ ว่า

...ในขั้นต่อไป ทางภาคกลางที่จะช่วยเหลือ
อุปการะบุคคลเชื้อชาติไทยเหล่านี้โดยกว้างขวาง
ยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อให้ตั้งหลักฐานเป็นปึกแผ่นได้ใน
ปฏิญญาเดิมของคุณ ทั้งนี้โดยจะจัดหาที่พักอาศัยให้เป็น
ส่วนลึก และจัดการให้เขาจับจองที่ดินซึ่งยังรกร
วางว่างเปล่า ตลอดจนจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค
เพาะปลูกให้ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เขาประกอบอาชีพ
กสิกรรมต่อไป ส่วนผู้ที่มีความมั่งคั่งในอาชีพอย่างอื่น
ก็จะได้นำพาทาง ให้ได้เขาประกอบการอาชีพตาม
ความถนัด สุดแต่จะเห็นเป็นการสมควร...

นอกจากรายการประชาสัมพันธ์ทางวิทยุกระจายเสียงแล้ว หนังสือ บทละคร
บทเพลง ตลอดจนปาฐกถา ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นจำนวนมาก ได้มีบทบาท
ในการรื้ออารมณของคนไทยในเวลานั้น ดังตอนหนึ่งของปาฐกถาของ หลวงวิจิตร-
วาทการ เรื่องการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ว่า

...เรื่องที่จะต้องเอาดินแดนคืนให้คืนนั้น ไม่ใช่
เป็นแต่เพียงความต้องการของท่านนายกรัฐมนตรี
แต่เป็นความต้องการของชาติทั้งชาติ เราได้แลเห็น
การเดินขบวนและ ไคยินเสียงเรงรูงของประชาชน
ทั่วประเทศ ว่าต้องเอาดินแดนคืนให้คืน ท่านนายกรัฐมนตรี
ของเราเป็นผู้ที่เคารพมติมหาชน เป็นผู้ถือ
ความต้องการของชาติเป็นสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๒ - ๒๘๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๖.

ชาติต้องการอย่างไร ท่านจะต้องทำอย่างนั้น
และเมื่อจะตองค่าเนินการอย่างแคว่หักกันแล้ว
เราจะไม่พุกกันแต่เพียงเขตแดนแม่น้ำโขง เรา
จะไม่พุกกันแต่เพียงดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรง
หน้าหลวงพระบางและปากเซ เราจะตองพุกกัน
ถึงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตลอดไป เราจะตองพุกกัน
ถึงดินแดนทุก ๆ ซิน ที่เราเสียไปไทแควฝรั่งเศส^๑

การปรับปรุงกองทัพและชนวนของการไชนโยบายเผชิญหน้า

เมื่อพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลมีนโยบาย
ปรับปรุงกำลังกองทัพอย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ที่ภาวะการณ์ของโลกในเวลานั้น
ทำให้ไทยต้องเร่งปรับปรุงกำลังทหารตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๓๘ (พ.ศ. ๒๔๘๑) งบประมาณ
ประมาณทางด้านการป้องกันประเทศสูงขึ้นมาก กระทรวงกลาโหมขอตั้งงบประมาณ
พิเศษ สำหรับสะสมอาวุธและเครื่องบินถึง ๑๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท^๒ เนื่องจากความ
ไม่สงบในยุโรป ซึ่งได้ทวีความรุนแรงมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๘๒)
และอาจมีผลกระทบกระเทือนต่อประเทศไทย คณะรัฐมนตรีจึงได้อนุมัติให้ตั้งงบประมาณ
เพิ่มเติมให้กระทรวงกลาโหมอีกเป็นเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท ไว้ใช้ในเหตุการณ์

^๑วิจิตรวาทการ (พันเอกหลวง), "นโยบายชาตินิยม" วิจิตรอนุสรณ์
(คณะรัฐมนตรี พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๒๕๐๕), หน้า ๑๕๘.

^๒สสร. รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๓๓/๒๔๘๑ สัปดาห์ที่ ๓๐
กันยายน ๒๔๘๑ เรื่องกระทรวงกลาโหมขอตั้งงบประมาณพิเศษสำหรับสะสมอาวุธ
และเครื่องบิน

ถูกเงิน ระหว่างที่สถานการณ์ของโลกอยู่ในภาวะคับขัน^๑ ขณะเดียวกันก็ได้มีคำสั่งให้ยกเลิกปล่อยทหารปีที่ ๒ ทั้งทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ ตั้งแต่เดือนกันยายนปีนั้นเป็นต้นไป จนกว่าเหตุการณ์ของโลกจะกลับคืนสู่ความสงบ จึงขอให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติงบประมาณพิเศษสำหรับจ่ายเป็นเงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงทหารปีที่ ๒ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ในปีนั้นเป็นเงิน ๑,๕๕๒,๔๘๘ บาท^๒

ต่อมาในเดือนกันยายน ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) ขณะที่ปัญหาการเจรจาเรื่องการกำหนดเส้นเขตแดนใหม่ระหว่างไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศสกำลังถึงเกียติคอยู่นั้น กระทรวงกลาโหมก็ได้รายงานคณะรัฐมนตรีว่าสถานการณ์ทางภาคอินโดจีนคับขันยิ่งขึ้น จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องย้ายหน่วยทหารไปตั้งยังชายแดนและเพื่อจะให้ทำการไต่โดยฉับพลัน จึงจำเป็นต้องให้ทหารรวมเคลื่อนที่ด้วยยานยนต์จึงได้ของงบประมาณจำนวน ๔,๕๕๘,๕๘๘ บาท เพื่อเป็นค่าก่อสร้างโรงทหารชั่วคราวและค่าซื้อยานยนต์^๓

ขณะที่กำลังรบและขวัญของทหารไทยพร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจได้ทันที ได้มีเหตุการณ์ที่เป็นข่าวเกรียวกราวและถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของวิกฤตการณ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส นั่นก็คือ การที่ นายจันทา สินตระโก พ่อค้าคนไทยถูกตำรวจญวนในเวียงจันทน์ยิงตาย เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๘๑) เพราะไม่มีหนังสือเดินทางให้ตรวจ ซึ่งที่ถูกต้องก็ควรเป็นเพียงคุมขัง และจัดการ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ สสร. รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๔๕/๒๔๘๒ ชุดที่ ๘ กันยายน ๒๔๘๒ เรื่อง กระทรวงกลาโหมขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติม

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ สสร. รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๓/๒๔๘๓ ชุดที่ ๕๕ กันยายน ๒๔๘๓ เรื่องกระทรวงกลาโหมขอเงินงบประมาณเคลื่อนย้ายหน่วยทหาร และซื้อยานยนต์

ต่อไปเป็นทางการไม่ถึงกับต้องถูกยิงตาย” รัฐบาลไทยได้ประท้วงไปยังนาย เลปิสตีเออร์ อัครราชทูตฝรั่งเศส ประจำกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน และ ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ และ ๗ ตุลาคม อัครราชทูตฝรั่งเศสได้มีหนังสือตอบมา ๒ ฉบับ ฉบับแรกมีความว่าสถานอัครราชทูตได้ขอร้องไปยังรัฐบาลวีซี และรัฐบาลที่สถานขอ ให้ตั้งกรรมการผสมขึ้นเพื่อสืบสวนหาผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้แล้ว ส่วนฉบับหลังได้ ยืนยันความตั้งใจที่จะแก้ไขเรื่องเศร้าสลดใจดังกล่าวให้เสร็จสิ้นไป และว่า รัฐบาลสถานออสเตรียจะให้ตั้งคณะกรรมการผสม เพื่อสอบสวนกรณีดังกล่าว และพร้อม ที่จะให้ฝ่ายไทยไปร่วมการไต่สวนบุคคลผู้ตายที่หนองคายเพื่อพิสูจน์ รัฐบาลไทยได้ จัดส่งเจ้าพนักงานฝ่ายไทยไปร่วมการสอบสวนกับฝ่ายฝรั่งเศสที่เวียงจันทน์ ซึ่ง ต่อมาข้าหลวงประจำจังหวัดหนองคาย ได้มีหนังสือชี้แจงหลักฐานการสอบสวนของ ไทยไปยังฝ่ายฝรั่งเศส พร้อมทั้งได้ขอร้องให้ฝรั่งเศสจ่ายค่าทำขวัญให้แก่ครอบครัว นายจันทาคูย^๒

กรณีนายจันทาคูยยิงตายครั้งนี้ ก่อให้เกิดความตื่นเต้นและแค้นเคืองใน หมู่คนไทยมาก หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ และข่าวของกรมโฆษณาการต่างประนาม ฝรั่งเศสว่ากระทำเกินกว่าเหตุ ความไม่พอใจฝรั่งเศสจึงทวีความรุนแรงขึ้น และ ในวันรุ่งขึ้นหลังจากนายจันทาคูยยิง รัฐบาลไทยก็ได้รับรายงานว่ามีเครื่องบิน ฝรั่งเศสบินล้ำเข้ามาในเขตไทย เครื่องบินไทยได้บินขึ้น และได้ให้สัญญาณ ขอให้

^๑ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลก.... เล่มเดิม, หน้า ๕๓.

^๒กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๕๘, เรื่องเดิม, "คำชี้แจงกรมโฆษณาการ เรื่องนายจันทาคูย ถูกตำรวจฝรั่งเศสยิงตาย" หน้า ๕๑ - ๕๓ และสำเนาหนังสือโต้ตอบระหว่างรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กับอัครราชทูตฝรั่งเศสเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดูได้ที่หน้า ๕๔ - ๕๗

เครื่องบินฝรั่งเศสลำนั้นบินลงสู่พื้นดิน แต่เครื่องบินฝรั่งเศสได้บินหนีไป ต่อมาในตอนเย็นวันเดียวกันนั้น เครื่องบินไทยได้บินขึ้นตรวจการลาดตระเวนตามพรมแดน และถูกฝ่ายฝรั่งเศสยิง กระทรวงการต่างประเทศได้ประท้วงเรื่องนี้ไปยังอัครราชทูตฝรั่งเศส^๑ ชาวการปะทะกันตามพรมแดนทำให้สถานการณ์ระหว่างประเทศไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศสเลวลงตามลำดับ

ในเดือนต่อมา กองทัพอากาศได้สั่งซื้อเครื่องบินรบ ๒ ที่นั่งแบบของกองทัพญี่ปุ่น จำนวน ๒๕ เครื่อง กับลูกระเบิดขนาด ๕๐ กิโลกรัม จำนวน ๒,๐๐๐ ลูก รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๓,๒๒๔,๖๖๗ บาท^๒

หลังจากเกิดกรณีนายจันทาถูกยิงตายในเวียงจันทน์ เหตุร้ายทางพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสก็เกิดขึ้นเสมอ การค้าระหว่างไทยกับอินโดจีนทางพรมแดนดำเนินไปด้วยความยากลำบากยิ่งขึ้น ความตึงเครียดตามพรมแดนทวีขึ้นตามลำดับ หนังสือพิมพ์ต่างแพร่ข่าวไปต่าง ๆ นา เช่น

"ฝรั่งเศสได้ลอบจับคนไทย ๑๐ คน โดยไซทหาร ตำรวจมีอาวุธครบ ไปจับที่เมืองสุวรรณเขตต์ ขณะที่ข้ามไปเที่ยว เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน การจับได้เป็นไปอย่างแปลก โดยไซอาวุธปืนติดคาบพร้อม ลอมรานกาแพทคนไทยนั่งรับประทานอยู่"^๓

^๑ เล่มเดียวกัน, "คำแปล สำเนาหนังสือจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ที่ ๑๑๓๐๖/๒๔๔๓ ถึงอัครราชทูตฝรั่งเศส" ๒๔ กันยายน ๑๙๔๐ หน้า ๔๓.

^๒ สสร. รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๙/๒๔๔๓ พุทที่ ๙ ตุลาคม ๒๔๔๓ เรื่องกระทรวงกลาโหมขออนุมัติให้กองทัพอากาศซื้อเครื่องบินและลูกระเบิดโดยวิธีพิเศษ

^๓ ศรีกรุง, (๒๗ กันยายน ๒๔๔๓)

"ทางอินโดจีนกลัวไทยบุก ประชาชนกำลังรำลึกกันมาก ที่หาแขกเจียบเหง่า เพราะพลเมืองอพยพหมด แมชวาวฝรั่งเศสเองที่อยู่ทางเวียงจันทน์และทั่ว ๆ ไปก็ใจจัดส่งครอบครัวไปอยู่แถวไซ่งอน อานอยหมดแล้ว ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไม่กล้านอนในเมือง ไคหลบไปพักนอนอยู่แถบชนบทอันลี้ลับหมกทางจังหวัดชายแดนฝรั่งเศสส่งคนเขามาสืบราชการลับมาก ที่เมืองทเวคือไคมีการซุกซ่อนอาวุธไว้มากมาย ชายฝั่งโขงทหารฝรั่งเศสตั้งค่ายอยู่เป็นหย่อม ๆ นาน ๆ ก็ส่งกลองดูเรือที่ผ่านไปมาสักครั้งหนึ่ง ที่ชายฝั่งตรงกันข้ามกับจวนชาหลวงประจำจังหวัดหนองคายและนครพนมนั้น ฝรั่งเศสตั้งปืนกล หันปากกระบอกตรงแนวไปยังบ้านชาหลวง"^๑

"อินโดจีนรีบเครื่องรับวิทยุหมด ห้ามพลเมืองเปิดฟังชาวภาษาไทย"^๒

นับตั้งแต่วันที่ ๔ ตุลาคม เป็นต้นมา ได้มีการเดินขบวนเรียกร้องคืนแดนคืนจากฝรั่งเศสเกิดขึ้นหลายครั้ง เริ่มด้วยนิสิตนักเรียนเตรียมอุดมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประมาณ ๓,๐๐๐ คน ได้ไปชุมนุมกันที่หน้ากระทรวงกลาโหมในตอนเช้าวันที่ ๔ นั้นเอง พลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกลาโหมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ปราศรัยกับผู้เดินขบวน ย้ำอย่างหนักแน่นว่า

"ดินแดนที่เราได้ขอไปนั้น ข้าพเจ้าก็ยังหวังอยู่ว่าเราจะไคคืนมาโดยปราศจากการเสียเลือดเนื้อใด ๆ"^๓

^๑สุภาพบุรุษ, (๒๒ ตุลาคม ๒๔๘๓)

^๒นิกร, (จันทร์ที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๔๘๓)

^๓กองโฆษณาการ, งานฉลองรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๔, กรมโฆษณาการ ประเทศไทย เรื่องการไคคืนแดนคืน หน้า ๒๗.

สำหรับทางคานมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แม่หลวงประคิษฐมุนุธรรม
 ผู้ประสานการมหาวิทยาลัย จะได้เรียกประชุมนักศึกษาตั้งแต่วันที่ ๕ ตุลาคม
 ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) ขอให้ระงับการเดินขบวนไว้ โดยให้เหตุผลว่า "รัฐบาล
 ได้กระทำให้ทุกอย่าง เกี่ยวกับกรณีขอกินแดนครั้งนี้ด้วยความยุติธรรมและด้วย
 สันติวิธีแล้ว ถ้าหากจะมาทำการแค้นกันขึ้นอีก ก็จะเป็นการไม่เหมาะสม"^๑
 แต่อย่างไรก็ตาม ในบ่ายวันที่ ๔ ตุลาคม นิสิตและนักเรียนเตรียมธรรมศาสตร์
 ประมาณ ๕,๐๐๐ คน ก็ได้พร้อมกันเดินขบวนแห่แหนไปหน้ากระทรวงกลาโหม
 เพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลอีกเช่นกัน^๒

นอกจากการเดินขบวนของบรรดานิสิตนักศึกษาและนักเรียนแล้ว องค์การ
 ต่าง ๆ และประชาชนทั้งในพระนครและต่างจังหวัดก็ได้จัดให้มีการเดินขบวนอีก
 หลายครั้ง เช่น เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) ได้มีการเดิน
 ขบวนของประชาชนในพระนคร มีประชาชนเข้าร่วมขบวนไม่ต่ำกว่า ๕๐,๐๐๐ คน
 ต่างไปชุมนุมที่ท้องสนามหลวงกันอย่างคับคั่ง^๓

หนังสือพิมพ์ ไทยเอกราช ฉบับวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓)
 ได้เสนอข่าวคืบต้นเกี่ยวกับการเดินขบวนด้วยพาดหัวข่าวว่า "ทูตฝรั่งเสสให้นายกา
 งคการเดินขบวนแห่" และได้เสนอข่าวรายละเอียดว่า

"...จากวงการที่ใกล้ชิด เจ้าหน้าที่ข่าวของเรา
 ได้ทราบมาว่า ในขณะที่พวกเราได้เริ่มให้มีการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ไทยสมิต, (๕ ตุลาคม ๒๔๘๓)

^๒กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๓, เรื่องเก็บ, หน้า ๒๕ - ๒๖.

^๓รวิธ เวชประสิทธิ์, บันทึกเหตุการณ์ไทยเรียกร้องดินแดน พ.ศ. ๒๔๘๓
 (วิฆนานุกูล, ๒๔๘๓), หน้า ๕๖.

เดินชบวนแห่ขอคืนดินแดนนี้ ทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย ไคกลาวแกทวนพลตรีหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ผู้นำประเทศไทยในการเขาพบทานายกฯ คราวหนึ่ง มีใจความสำคัญว่าขอให้ทานายกสั่งคกรุเดินชบวนแห่ขอคืนแดนของชนชาวไทยเสีย แต่ทานผู้นำของประเทศไทยได้ตอบสรุปใจความเท่าที่ทราบมาว่า เป็นความตองการของพี่น้องชาวไทย ชาวเขาเห็นเป็นการสมควร ในเมื่อความตองการของเขาไม่เป็นผลร้ายแถอยงใด"^๑

เนื่องจากการเดินชบวนของประชาชนชาวไทยเป็นไปอย่างกว้างขวางและข่าวการเดินชบวนได้แพร่ออกไปทั่วโลกโดยวิทยุต่างประเทศ คังนั้นเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) นายซิงโกะ โอะ จิอะ ผู้สื่อข่าวพิเศษหนังสือพิมพ์ โยมิ อูริชิมบุน ของญี่ปุ่น ไคกล่าวแสดงความเห็นแก่นักหนังสือพิมพ์ไทยว่าการเดินชบวนทำให้ความตึงเครียดของทั้งสองประเทศเพิ่มมากยิ่งขึ้น เมื่อดูเหตุการณ์นี้แล้วเขาเห็นว่า ประเทศไทยจะเลียงสงครามไม่พนเสียแล้ว^๒

ความตึงเครียดระหว่างไทยและฝรั่งเศสยิ่งทวีขึ้นเมื่อหนังสือพิมพ์ต่างลงข่าวรุนแรง เช่น การพุกพาคพิงไปถึงเรื่องส่วนตัวของข้าราชการชั้นสูงฝรั่งเศสที่มีส่วนในการเจรจาครั้งนี้ ทำให้ฝรั่งเศสมีมติ^๓และเห็นว่า การกระทำดังกล่าวเป็นการบั่นทอนในการเจรจา^๔

^๑ไทยเอกราช, (๑๘ ตุลาคม ๒๔๘๓)

^๒ซิวช เวชประสิทธิ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๕.

^๓กองบรรณสาร, กต. น.๘. 3:2 บันทึกการสนทนาระหว่างอุปทูตฝรั่งเศสกับรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ประจำวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๔๘๔.

ในเวลาเดียวกันนั้น กรมศิลปากร ซึ่งมีพันเอก หลวงวิจิตรวาทการ (วิจิตร วิจิตรวาทการ) เป็นอธิบดีอยู่ ก็ได้เผยแพร่นโยบายชาตินิยมอย่างรุนแรง จนเกือบจะเป็นนโยบายจักรวรรดินิยม เช่น การประกาศแก่ประชาชนว่า "หน้าที่ที่จะต้องเดินก้าวหน้าหรือรบนั้น ไม่ใช่อยู่ที่นายกรัฐมนตรีหรือรัฐบาล แต่อยู่ที่ประชาชน" ทำให้ต่างชาติเห็นว่า เป็นการยุแหย่ให้ต่อต้านชาติตะวันตก ทั้งหมด^๑

ผลการโฆษณาปรากฏว่า การต่อต้านคนผิวขาวรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะทางภาคอีสาน มีคนต่างชาตินั้น ๆ ถูกทำร้าย และหมิ่นประมาท ทั้งนี้ทำให้ชาวต่างชาตินั้นส่วนใหญ่เข้าใจว่า ไทยมีนโยบายต่อต้านคนผิวขาวทั้งหมด^๒

นโยบายเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสที่รัฐบาลดำเนินอยู่ในขณะนั้น ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะความรู้สึกไม่ชอบฝรั่งเศสฝังอยู่ในใจคนไทยมานาน โดยเฉพาะการคุกคามของประเทศนั้นต่อประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมาได้รับแรงกระตุ้นเช่นนี้อีก ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ก็ยิ่งเพิ่มพูนขึ้นอย่างรวดเร็ว การเดินขบวนสนับสนุนรัฐบาลในกรณีนี้จากทั้งนักศึกษาและประชาชน นับเป็นการเดินขบวนแสดงประชามติครั้งแรกในประเทศไทย และอาจกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่นโยบายอบรม ปลุกฝังลัทธิชาตินิยมของรัฐบาลในหมู่คนไทยสัมฤทธิ์ผล การแสดงออกครั้งนี้เป็นการแสดงออกถึงความไม่พอใจฝรั่งเศสที่ถูกเก็บกดไว้นาน มากกว่าอย่างอื่น และเมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสบอกปิดข้อเสนอขอปรับปรุงเขตแดน รัฐบาลจึงถือเอาการแสดงออกของประชาชนไทย

^๑ แฟ้มเดียวกัน, บันทึกการสนทนาระหว่างอัครราชทูตอังกฤษ กับ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ประจำวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๓.

^๒ แฟ้มเดียวกัน, บันทึกการสนทนาระหว่างอัครราชทูตอเมริกันกับรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ประจำวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๓.

ครั้งนี้ คำเนินนโยบายเผชิญหน้ากับฝรั่งเศสโดยไม่มีรีรอ

ด้วยเหตุนี้ ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม นายกรัฐมนตรีจึงได้ปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงนโยบายของรัฐบาล เรื่องการเรียกร้องดินแดนคืนว่า

"...ชาติไทยต้องการปรับปรุงเส้นเขตแดนกับประเทศอินโดจีนของฝรั่งเศสให้เป็นไปด้วยความยุติธรรม ให้เป็นผลสำเร็จโดยไมยอมถอยหลัง"^๑

และขอให้คนไทยร่วมมือร่วมใจกัน "รับเอาความคิดเห็นของรัฐบาล กับความคิดเห็นของพี่น้องทั้งหลาย ทั้งสองฝ่ายนี้ เข้าคลุกเคล้าผสมกัน เพื่อนำชาติของเราเข้าทำงานในคราวนี้ให้บรรลุผลดีที่สุด"^๒

และเพื่อสนองนโยบายดังกล่าวของกำลังของทั้ง ๓ เหล่าทัพ ตลอดจนตำรวจจึงได้เตรียมพร้อมตั้งแต่เดือนตุลาคมปีนั้น^๓ กองทัพบกสนามได้รับคำสั่งยุทธการเฉพาะเรื่องการเตรียมพร้อมว่า

"กองทัพบกจะต้องพร้อมที่จะเผชิญการบุกเดินทัพปาง เพื่อมีวิธีโต้ตอบเห็นดินแดนอันเป็นราชอาณาจักรไทย โดยร่วมมือกันอย่างแน่นแฟ้นกับกองทัพเรือและกองทัพอากาศ ตลอดจนพี่น้องเชื้อชาติไทยทุกคน"^๔

^๑ กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๓, เล่มเดิม, หน้า ๓๘
"คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรี กล่าวแก่มวลชนชาวไทยทางวิทยุกระจายเสียง ณ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๘๓ เรื่อง การปรับปรุงเส้นเขตแดนด้านอินโดจีน"

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ กรมยุทธการทหารบก, การจัดหน่วยในสงครามอินโดจีนและมหาเอเซีย บรรพ ๒๔๘๓ - ๒๔๘๘, ๒๕๑๐ หน้า ๘๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน "คำสั่งกองทัพบกสนามที่ ๑/๑ - ๓ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ คำสั่งยุทธการที่ ๑ เรื่องการเตรียมพร้อม

ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขอัตรากำลังหน่วยสนาม กำลังของ กองทัพบกสนามที่จัดได้ในขณะนั้น ประกอบด้วยกองทัพ ๒ กองทัพ คือ กองทัพบูรพา กองทัพอีสาน กองพลผสมบกไซ้โต กองพลผสมกรุงเทพฯ กองพลพายัพ และกองบัญชาการกองทัพบกสนาม ซึ่งมีกำลังทหารคิดเป็นกองพัน ดังนี้

กองพันทหารราบ	จำนวน ๔๗ กองพัน	(ปกติมี ๒๒ กองพัน)
กองพันทหารปืนใหญ่	จำนวน ๑๓ กองพัน	(ปกติมี ๕ กองพัน)
กองพันทหารม้า	จำนวน ๖ กองพัน	(ปกติมี ๔ กองพัน)
กองพันทหารม้ายานเกราะ		
(รถรบ)	จำนวน ๑ กองพัน	(ปกติมี ๒ กองพัน)
กองพันทหารช่าง	จำนวน ๔ กองพัน	(ปกติมี ๒ กองพัน)
กองพันทหารสื่อสาร	จำนวน ๔ กองพัน	(ปกติมี ๒ กองพัน)
	รวม ๗๕ กองพัน	(ปกติมี ๔๔ กองพัน)
รวมกำลังพล	๒๐,๐๐๐ คน	(ปกติมี ๓๕,๐๐๐ คน) ^๑
ขณะที่อินโดจีนฝรั่งเศสมีกำลังพลในขณะนั้นประมาณ		๗๐,๐๐๐ คน ^๒

การปะทะกันตามพรมแดน

ในขณะที่ความรู้สึกรุนแรงเกี่ยวกับกรณีเรียกร้องดินแดนคืนกำลังแพร่อยู่ในหมู่คนไทยนั้น ปรากฏว่าในระหว่างเดือนตุลาคม ถึง พฤศจิกายน ได้มีข่าวทาง

^๑ เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๖ - ๔๗

^๒ Bernard B. Fall, Street Without Joy, (London : Pall-Mall, 1964) p. 22.

ราชการประกาศแจ้งเรื่องเครื่องบินฝรั่งเศสบินล้ำเขตแดนไทยมากยิ่งขึ้น^๑
 เมื่อเกิดการปะทะกันตามพรมแดนขึ้น ทำให้มีสภาวะสงครามระหว่างประเทศไทย
 และอินโดจีนของฝรั่งเศสขึ้น โดยไม่มีการประกาศ รัฐบาลได้
 ประกาศพระราชกำหนดควบคุมการติดต่อกับต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม
 ค.ศ. ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓)^๒ และต่อมาวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ได้มีการจัดตั้ง
 กองบัญชาการทหารสูงสุด และได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ประกาศพระบรม
 ราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พลตรี หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด
 อีกตำแหน่งหนึ่ง มีอำนาจสิทธิขาดบังคับบัญชาแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ
 และแต่งตั้งข้าราชการได้ตามที่เห็นสมควร ในขณะเดียวกันก็ได้มีพระบรมราช
 โองการประกาศให้ พลตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารบกกับราชการ
 ในตำแหน่งแม่ทัพบกอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย พลตรีหลวงสินธุ์สงครามชัย เป็นผู้บัญชา
 การทหารเรือ ดำรงตำแหน่งแม่ทัพเรือ และนาวาอากาศเอก หลวงอธิกเทวราช
 รองผู้บัญชาการทหารอากาศให้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพอากาศ^๓

อีก ๒ วันต่อมา (๑๕ พฤศจิกายน) กองบัญชาการทหารสูงสุดได้มีคำสั่ง
 ประกาศแต่งตั้งให้ พอ.หลวงพรหมโยธี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
 และรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นแม่ทัพภาคที่ ๑ แม่ทัพคานบูรพา ให้ พอ.
 หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต แม่ทัพที่ ๒ เป็นแม่ทัพคานอีสาน ให้ระดมพลตั้งกองทัพบูรพา

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐธรรมนูญ, เล่มเกษม, หน้า ๔๗ - ๔๘.

"ข่าวราชการ เรื่อง เครื่องบินฝรั่งเศสบินล้ำเขตแดนไทย ๒๔, ๒๕, ๒๘ ค.ศ.
 และ ๓ พ.ย. ๒๔๘๓"

^๒ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๕๗ ตอนที่ ๔๑ หน้า ๖๓๒ - ๖๓๔, ๒๕ ค.ศ.

๒๔๘๓

^๓กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐธรรมนูญ, เรื่องเกษม, หน้า ๕๐ - ๕๑

"ประกาศตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ"
 ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๓.

กองทัพอีสาน และกองพลพายัพขึ้นในวันนี้ด้วย โดยมีพันเอก หลวงวิชิตสงคราม
เป็นเสนาธิการทหาร^๑

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) กระทรวงมหาดไทย
ได้จัดตั้งองค์การสงเคราะห์ประชาชน ยามสงคราม มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้อพยพหนีภัย
สงคราม โดยที่ก่อนหน้านี้ รัฐบาลซึ่งมีนโยบาย "ช่วยเหลือบุคคลเชื้อชาติไทยที่
อพยพเข้ามา" ได้ประกาศยกเว้นค่าธรรมเนียมเข้าเมือง เพื่อให้บุคคลที่มีเชื้อชาติ
ซึ่งอยู่ในอาณาเขตที่ติดต่อกับราชอาณาจักรไทย ตามลุ่มแม่น้ำโขง อาติประชาชนใน
แคว้นลาวและแคว้นเขมร ซึ่งประสงค์จะอพยพข้ามพรมแดน เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักร
ไทย ให้ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย โดยได้รับการยกเว้นในเรื่องการเสีย
ค่าธรรมเนียมเข้าเมือง และไม่ตองรับใบสำคัญแสดงรูปพรรณและใบสำคัญถิ่นที่อยู่
นอกจากนั้นกระทรวงมหาดไทยยังได้มีคำสั่งด่วนไปยังข้าหลวงประจำจังหวัดชายแดนติดต่อกับ
อินโดจีน ๑๓ จังหวัด ให้จ่ายพันธุ์ข้าวปลูก ข้าวกิน และพืชพันธุ์ต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องมือ
มือในการทำนา และอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พักอาศัยแก่บุคคลเหล่านั้น^๒ และ
ต่อมาหลังจากเครื่องบินฝรั่งเศสทิ้งระเบิดนครพนมเมื่อ ๒๔ พฤศจิกายน ๑๙๔๐
(พ.ศ. ๒๔๘๓) รัฐบาลก็ได้ออกประกาศจัดตั้งนิคมขึ้น เพื่อช่วยเหลือผู้อพยพเข้ามา
ในท้องที่จังหวัดนครพนม ๔ แห่ง คือ ที่อำเภอท่าอุเทน อ.เมืองนครพนม อ.ธาตุพนม
อ.มุกดาหาร และที่จังหวัดอุบลราชธานี ๒ แห่ง คือที่ อ.เขมราฐ อ.โขงเจียม
การตั้งนิคมเริ่มแรกทั้ง ๖ แห่งนี้ "เพื่อจัดการให้พี่น้องเชื้อชาติไทยเข้ามาอยู่ในนิคม
เพื่อให้มีอาชีพเป็นหลักฐาน โดยจัดแบ่งเนื้อที่ที่ทำกินให้ครัวละ ๒๐ ไร่ แจกจ่าย
บรรดาเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำกิน บรรดาเครื่องบริโภคน้ำและอุปโภคที่จำเป็น พืชพันธุ์

^๑ เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๓ "คำสั่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่ ๒/๒๔๘๓ เรื่อง
ตั้งแม่ทัพคน" ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๓.

^๒ เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๑๐ - ๑๑๕ "การช่วยเหลือบุคคลเชื้อชาติไทย
ที่อพยพเข้ามา"

เพราะปลูกตลอดจนบ้านที่พักอาศัยทุกครัวเรือนโดยทั่วถึงกัน"^๑ ก้าวช่วยเหลือดังกล่าวเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล เมื่อเกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยและอินโดจีน ฝรั่งเศสในครั้งนั้น เพราะนายกรัฐมนตรีมีความเห็นว่า

"...พี่น้องของเราในแคว้นเขมรก็ดี หรือในแคว้นลาวก็ดี อาจมีผู้เข้าใจว่าเป็นเชื้อชาติเขมร หรือเป็นคนเชื้อชาตินั้น อันต่างกับชาติไทยนั้น ความจริงคำว่า "แคว้นเขมร" "แคว้นลาว" ก็มีลักษณะเดียวกับแคว้นกรุงเทพฯ หรือแคว้นเชียงใหม่ตนเอง ซึ่งเป็นนามสถานที่ ตามภูมิประเทศเหล่านั้น แต่ส่วนคนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ทีนั้น ๆ เช่น ที่เชียงใหม่ก็หาได้เป็นคนชาติอื่นไม่ แต่เป็นคนไทยพวกเดียวกันทั้งสิ้น ฉะนั้นใครก็ดี คนที่อยู่ในแคว้นเขมรแคว้นลาว ก็มีได้เป็นคนชาติเขมร ชาตินั้น แต่แท้ที่จริงเป็นคนไทย มีเลือดเนื้อเป็นไทยทั้งสิ้น...แต่เขาขาดความเป็นอิสระภาพ ทองคอกอยู่ในปกครองบังคับบัญชาของชาวฝรั่งเศส"^๒

การที่เครื่องบินฝรั่งเศส ๕ ลำ บินล้ำเขตแดนเข้ามาถึงระเบิดที่นครพนม เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) และมีประชาชนบาดเจ็บถึง ๖ คน นับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่นำไปสู่การปะทะกันอย่างรุนแรง ระหว่างกองทัพไทยและกองทหารอินโดจีนของฝรั่งเศส ปรากฏว่าในวันเดียวกันนั้น ฝ่ายไทยได้บินไปทิ้งระเบิดความเมืองซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการทหารของฝรั่งเศสเป็นการตอบแทน มีการรบ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

^๒ เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๐ "คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรี กล่าวแก่มวลชนชาวไทยทางวิทยุกระจายเสียง ณ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๘๓ เรื่องการปรับปรุงเขตแดนด้านอินโดจีน" และ คิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลก... เล่มเดิม, หน้า ๘๗.

กันทางอากาศระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และในการสู้รบกันครั้งนี้ ฝ่ายไทยเสีย
 น.ต.สาธิต นวอมณี^๑ และในวันเดียวกันนั้นได้มีการโอนตำรวจสนาม จาก
 สังกัดกระทรวงมหาดไทย มาสังกัดกองทัพบก มี พล.ต.ต. หลวงอดุลยเกษจรัส
 เป็นผู้บังคับบัญชา^๒

นับตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา ได้มีการรบพุ่งระหว่างกองทหารของทั้งสอง
 ฝ่าย การรบดำเนินไปอย่างรุนแรงเพราะเป็นระยะเวลาที่สิ้นหน้าฝน สภาพภูมิ
 อากาศอานวย จนกระทั่งถึงวันที่ ๕ มกราคม ๑๙๔๑ (พ.ศ. ๒๔๘๔) ทหาร
 ฝรั่งเศสได้โจมตีไทยที่อรัญประเทศกองทหารไทยจึงรุกเข้าไปในอินโดจีนค้ำกัมพูชา^๓

วันต่อมา รัฐบาลไทยได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้กฤษฎีกาการศึกษาใน
 ๒๔ จังหวัดชายแดน ได้แก่ เขตจังหวัดเชียงราย น่าน อุตรดิตถ์ เลย ชัยภูมิ
 อุตรดิตถ์ หนองคาย ขอนแก่น นครพนม ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สกลนคร นครราชสีมา
 สี่มา อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก
 ระยอง ชลบุรี จันทบุรี และตราด^๔

หลังจากรุกเข้าไปในอินโดจีนแล้ว กองทหารไทยและฝรั่งเศสได้สู้รบติด
 ต่อกันเป็นเวลา ๒๒ วัน และกองทหารไทยสามารถยึดได้ดินแดนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

^๑ เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๓ - ๑๔๔ "ประกาศกรมโฆษณาการ เรื่อง
 ชี้แจงให้ทราบสถานการณ์ทางอินโดจีน ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ ๔๐๘/
 ๒๔๘๓ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๓.

^๒ กรมยุทธการทหารบก, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑.

^๓ กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐธรรมนูญ เล่มเดิม, หน้า ๒๐๓ - ๒๐๔.
 "ข่าวราชการ เรื่องดินแดนที่กองทัพไทยยึดได้ตั้งแต่ต้นจนถึงวันสงบการรบ" ๒๕
 มกราคม ๒๔๘๔.

^๔ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๕๘ หน้า ๕๔ - ๕๖. วันที่ ๓ มกราคม ๒๔๘๔.

กองทัพพายัพ กองทหารภายใต้บังคับบัญชาของหลวงเกรียงศักดิ์พิชิต ยึดได้คว้นหลวงพระบางบนฝั่งขวาแม่น้ำโขง อันได้แก่ดินแดนส่วนหนึ่งที่ไทยขอให้ ฝรั่งเศสคืนให้ไทยแต่เดิม

กองทัพอีสาน กองทหารภายใต้บังคับบัญชาของ พอ. หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต เช่นกัน ยึดดินแดนในเขตสุรินทร์ได้ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ในเขตสำโรง จงกัลทาง จังหวัดเสียมราฐ ส่วนในเขตอุบล กองพลอุบลยึดได้ดินแดนสามเหลี่ยมตรงข้าม ปากเซ คือ นคร

กองทัพบูรพา กองทหารภายใต้บังคับบัญชาของ พอ. หลวงพรหมโยธี ยึดได้พื้นที่ด้านตะวันตกของศรีโสภณ ห่างจากตัวเมืองศรีโสภณประมาณ ๑๗ กิโลเมตร เนื้อที่ที่ยึดได้ยาวประมาณ ๔๐ กิโลเมตร ตามพรหมแดนจังหวัดบุรีรัมย์และสุรินทร์

กองพลจันทบุรี ยึดได้บ้านพุมเรียง และบ้านห้วยเขมร และยึดได้บางตำบล ใกล้เคียง ๆ กับไพลิน

การรบทางทะเล

นับตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน เป็นต้นมา เหตุการณ์ต่างๆ ในระหว่างกรณีพิพาท ไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสมีที่ท่าว่าจะทวีความตึงเครียดยิ่งขึ้น กองเรือฝรั่งเศสภายใต้บังคับบัญชาของนายพลเรือแตรโร (Admiral Terraux) ก็ได้เข้ามาทำการลาดตระเวนตรวจการณ์ในอ่าวไทยเรื่อยมา จนกระทั่งถึงเช้าตรู่วันที่ ๑๗ มกราคม เวลา ๖.๐๐ น. หมู่เรือธนบุรี ซึ่งประกอบด้วยเรือรบหลวงธนบุรี และเรือคอร์บีโค

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ ๑/๒๔๔๔ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ จันทรที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๔๔ หน้า ๗. และ กองโฆษณาการ งานฉลองรัฐ-ธรรมนูญ เล่มเดิม, หน้า ๒๐๓ - ๒๐๔, "ข่าวราชการ เรื่อง ดินแดนที่กองทัพไทย ยึดได้ตั้งแต่จนถึงวันสงบการรบ" ๒๕ มกราคม ๒๔๔๔.

เล็ก ๆ อีกหลายลำซึ่งประจำอยู่ที่เกาะข้างชายฝั่งจังหวัดคราก ก็ถูกกองเรือของฝรั่งเศส ๗ ลำ นำโดยเรือลาดตระเวนลามอตต์ปีเกต์ (La Motte Piquet) จู่โจมระดมยิง^๑ และหลบเข้ามาจอดอยู่ชายฝั่งน้ำตื้น จังหวัดครากในบ่ายวันเดียวกัน หลังจากระดมยิงเรือรบบุรีแล้ว เรือลามอตต์ปีเกต์ ซึ่งเป็นเรือลาดตระเวนมีระวางขับน้ำ ๘,๓๕๐ ตัน ก็ได้ยิงต่อสู้กับเรือรบหลวงสงขลา ซึ่งเรือคอร์บีโกระวางขับน้ำ ๔๗๐ ตัน ในการยิงต่อสู้กันนั้น เรือรบหลวงสงขลาถูกไฟไหม้ระเบิดและจมลงในที่สุด ส่วนเรือรบไทยอีกลำหนึ่งในจำนวน ๓ ลำ คือ เรือรบหลวงชลบุรีนั้นว่าคงรบหนักมีอมมาก เพราะต้องยิงต่อสู้กับเรือรบฝรั่งเศสถึง ๖ ลำ ที่เข้ามาทางแหลมบางเบา เกาะช้าง และในที่สุดเรือนั้นก็เสียที่แก่กองเรือฝรั่งเศสเช่นกัน^๒

ผลการรบทางเรือในครั้งนี้องค์รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสต่างปฏิเสธว่าฝ่ายตนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ อย่างไรก็ตามถ้าเทียบความเสียหายกันแล้ว ฝ่ายไทยเสียหายกว่าฝ่ายฝรั่งเศสมาก^๓

^๑ศิริ กระจ่างเนตร์ (พลเรือตรี), "การรบที่เกาะช้าง" นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๔๒ เล่ม ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๐๒), หน้า ๑๘๗๔ - ๑๘๗๖.

^๒ร.อ.นัย นพคุณ, "เรือรบสงขลาพบกับเรือลามอตต์ ปีเกต์" นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๔๒ เล่ม ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๐๒) หน้า ๑๘๘๕ - ๑๘๑๖.

เหตุการณ์การรบทางทะเลในกรณีพิพาทระหว่างไทยและฝรั่งเศสนี้มีผู้เขียนอย่างละเอียดถี่ถ้วนหลายท่าน นอกจากบทความโดยละเอียดใน นาวิกศาสตร์ ที่ยกมาข้างนี้แล้วอาจหาอ่านได้ใน เสลา เรขะรุจิ (นามแฝง "ไทยน้อย") "การรบระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ยุทธนาวีที่เกาะช้าง" ประชาธิปไตย ๔๒ ปี เล่ม ๑ (แพรวพิตยา ๒๕๑๗), หน้า ๓๓๒ - ๔๐๖.

^๓Flood, Japan's Relations..., op.cit., p. 404.